

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький національний університет
Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра економіки та бізнесу
(назва кафедри)

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ
Гарант освітньої програми

к.е.н, доцент

_____ Федотова Т.А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

« _____ » _____ 2026 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти _____ бакалавр
(назва освітнього ступеню)

зі спеціальності _____ 051 «Економіка»
(шифр і назва)

освітньої програми _____ «Економіка»
(назва)

на тему: Стан та особливості регіонального розвитку України

Виконав:

здобувач вищої освіти _____ Попов Артем Володимирович
(прізвище, ім'я, по-батькові) _____
(підпис)

Керівник: _____ професор, д.е.н., доцент Приймак Н.С.
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) _____
(підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань

Здобувач вищої освіти _____
(підпис)

Кривий Ріг
2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький національний університет
Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра економіки та бізнесу
Форма здобуття вищої освіти заочна
Ступінь бакалавр
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальність 051 «Економіка»
освітня програма «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Гарант освітньої програми

к.е.н, доцент

_____ Федотова Т.А.
підпис

«_____» _____ 2026 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
Попову Артему Володимировичу

прізвище, ім'я, по батькові

1. Тема роботи Стан та особливості регіонального розвитку України
Керівник роботи д.е.н., професор Приймак Наталія Сергіївна
науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали

Затверджені наказом ректора Криворізького національного університету
від “_____” _____ 20 р. № _____

2. Строк подання здобувачем ВО роботи “25” квітня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: навчальна та наукова література, періодичні видання, статистичні данні, звітність про роботу підприємств, данні мережі Інтернет

4. Зміст (перелік питань, які потрібно розробити):

- 1) теоретико-методичні засади регіонального розвитку: сутність, підходи та інструменти державної регіональної політики;
- 2) аналіз стану та особливостей регіонального розвитку України за 2019–2023 роки в розрізі демографічних, економічних та інвестиційних показників;

3) визначення напрямів вдосконалення державної регіональної політики України в умовах воєнного часу та євроінтеграційних прагнень.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).
таблиці, рисунки

(За потреби зазначаються П.І. по Б. консультантів за розділами роботи)

6. Дата видачі завдання: «23» січня 2026 р.

7. Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Підготовка 1 розділу	02.02.2026-15.02.2026	
2	Підготовка 2 розділу	16.02.2026-08.03.2026	
3	Підготовка 3 розділу	09.03.2026-28.03.2026	
4	Корегування підрозділів, підготовка висновків	30.03.2026-11.04.2026	
5	Оформлення додатків	13.04-18.04.2026	
6	Підготовка доповіді та презентації	20.04-30.04.2026	

Здобувач ВО

(підпис)

Попов А.В.

Керівник роботи

(підпис)

Приймак Н.С.

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі: сторінок 60, рисунків 4, таблиць 26, додатків -, використаних джерел 55.

Об'єкт дослідження:	регіональний розвиток України як процес змін у соціально-економічному стані регіонів в умовах повномасштабної збройної агресії.
Предмет дослідження:	стан та особливості регіонального розвитку України, що виражаються у відмінностях між регіонами за економічними, соціальними, інвестиційними та безпековими показниками у 2019-2023 рр.
Мета дослідження:	провести комплексний аналіз стану та особливостей регіонального розвитку України в умовах повномасштабної збройної агресії, виявити основні міжрегіональні відмінності та запропонувати практичні рекомендації щодо їх подолання.
Методи дослідження:	порівняльний аналіз, статистичний метод, індексний та рейтинговий методи, метод лінійного прогнозування, типологічний метод, SWOT-аналіз.
Основні результати дослідження:	- узагальнено теоретичні підходи до понять «регіон» та «регіональний розвиток»; - охарактеризовано нормативно-правову базу та інституційне забезпечення регіональної політики України; - досліджено демографічну динаміку та економічний потенціал регіонів України у 2019-2023 рр.; - проаналізовано соціально-економічні показники регіонів та виміряно глибину міжрегіональних відмінностей; - оцінено масштаби прямих збитків інфраструктурі та їхній вплив на економіку регіонів; - складено зведений рейтинг регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку та розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення державної регіональної політики.
Ключові слова:	регіональний розвиток, міжрегіональні диспропорції, регіональна політика, збройна агресія, внутрішньо переміщені особи, капітальні інвестиції, валовий регіональний продукт, відновлення регіонів.

ЗМІСТ

Вступ	6
Основна частина	8
Висновки	52
Список використаних джерел	56

ВСТУП

Регіональний розвиток є одним із важливих напрямів державної політики, оскільки саме через відмінності між регіонами найбільш помітно проявляються структурні проблеми національної економіки. В умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України ситуація з регіональним розвитком кардинально змінилась. Руйнування виробничої інфраструктури на Сході та Півдні країни, масове переміщення мільйонів людей, а також велика різниця між безпечними тилловими регіонами та постраждалими прифронтовими зонами створили принципово нову картину просторового розвитку держави. Все це робить дослідження стану регіонального розвитку України як науково важливим, так і практично необхідним завданням.

Актуальність теми пояснюється кількома причинами. По-перше, Україна взяла на себе зобов'язання щодо приведення регіональної політики у відповідність до стандартів ЄС, однак за оцінкою Єврокомісії у 2024 р. рівень відповідності становить лише 2,5 бала із 5, що свідчить про значне відставання. По-друге, нові інструменти регіонального розвитку система DREAM, програма Ukraine Facility (50 млрд євро) та ДФРР 3.0 (90 млрд грн на 2026-2028 рр.) потребують аналітичного обґрунтування їхньої ефективності. По-третє, масштаби руйнувань (169,8 млрд дол. прямих збитків станом на листопад 2024 р.) та демографічних втрат (762,7 тис. осіб за 2019-2023 рр., понад 6 млн громадян за кордоном) свідчать про те, що традиційні підходи до оцінки регіонального розвитку вже не відповідають реаліям і потребують оновлення.

Ступінь розроблення теми. Питання регіонального розвитку вивчали багато зарубіжних та українських вчених. Серед зарубіжних дослідників слід виділити А. Вебера, В. Кристаллера, А. Маршалла, які обґрунтували закономірності розміщення виробництва [21, 22, 23], а також Ф. Перру, Г. Мюрдаля та П. Кругмана, який довів, що регіональна нерівність має тенденцію до самовідтворення [24, 25]. Важливий внесок зробили також М. Сторпер та А. Скотт у теорії ендегенного розвитку [26] та А. Сен, який розглядав розвиток через призму розширення можливостей людини [11]. В українській науці ця тема досліджується у працях І. З. Сторонянської, С. А. Давимуки, В. С. Куйбіди, Л. І. Федулової, М. Д. Пістуна, М. Ю. Антонюка, Д. Р. Цвока та А. В. Кінщак [8, 9, 10, 14, 28, 29]. Разом з тим комплексний аналіз регіонального розвитку саме в умовах повномасштабної збройної агресії з урахуванням безпекового чинника як окремого параметра оцінювання залишається недостатньо дослідженим у вітчизняній науці.

Мета кваліфікаційної роботи провести комплексний аналіз стану та особливостей регіонального розвитку України в умовах повномасштабної збройної агресії за період 2019-2023 рр., виявити основні міжрегіональні відмінності та запропонувати практичні рекомендації щодо їх подолання.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- узагальнити теоретичні підходи до понять «регіон» та «регіональний розвиток» і визначити методи їх оцінювання;
- розглянути нормативно-правову базу та інституційне забезпечення регіональної політики України з урахуванням змін, пов'язаних із воєнним станом та євроінтеграцією;
- дослідити адміністративно-територіальну структуру, демографічні зміни та економічний потенціал регіонів України у 2019-2023 рр.;
- проаналізувати основні соціально-економічні показники регіонів зайнятості, доходи, виробничу та інвестиційну активність і визначити глибину міжрегіональних відмінностей;
- оцінити розміри прямих збитків від бойових дій та їхній вплив на економіку регіонів;
- скласти зведений рейтинг регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку та розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення державної регіональної політики.

Об'єктом дослідження є регіональний розвиток України як процес змін у соціально-економічному стані регіонів в умовах повномасштабної збройної агресії.

Предметом дослідження є стан та особливості регіонального розвитку України, що виражаються у відмінностях між регіонами за економічними, соціальними, інвестиційними та безпековими показниками у 2019-2023 рр.

Методи дослідження. У роботі використано такі методи: порівняльний аналіз для зіставлення показників регіонів між собою та відстеження їхніх змін у часі; статистичний метод, зокрема коефіцієнт варіації та відношення максимального значення до мінімального, для вимірювання глибини міжрегіональних відмінностей; індексний та рейтинговий методи для побудови зведеної оцінки рівня розвитку регіонів; метод лінійного прогнозування для оцінки можливих траєкторій розвитку груп регіонів; типологічний метод для класифікації регіонів за функціональним типом відповідно до постанови КМУ № 1493/2025; SWOT-аналіз для узагальнення результатів дослідження.

Інформаційна база дослідження включає офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Національного банку України, Міністерства розвитку громад та територій України, Державної служби зайнятості, KSE Institute, Міжнародної організації з міграції, а також нормативно-правові акти України та аналітичні матеріали програми «U-LEAD з Європою». Основний досліджуваний період 2019-2023 рр. охоплює як довоєнний стан регіонів, так і перші два роки повномасштабного вторгнення, що дає змогу порівняти, як змінилась ситуація після початку активних бойових дій.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, основної частини, висновків та рекомендацій, списку використаних джерел із 55 найменувань.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Регіональна проблематика займає одне з центральних місць у сучасній економічній науці. В умовах посилення ролі територій в економічному зростанні питання просторового розвитку та міжрегіональних відмінностей набувають дедалі більшого теоретичного та практичного значення. Для України ця проблематика є особливо актуальною з огляду на значну нерівномірність розвитку регіонів, що склалася ще в довоєнний період, та безпрецедентні просторові трансформації після лютого 2022 року. Будь-який змістовний аналіз у цій сфері потребує передусім чіткого розуміння поняття «регіон», без визначення якого коректна інтерпретація аналітичних результатів є неможливою.

Незважаючи на широке вживання терміна «регіон» у науковій літературі та нормативних актах, він не має єдиного загальноприйнятого визначення. Романова Т. В. виявила, що «регіональна проблематика характеризується багатоманітністю поглядів та різним розумінням термінології предмета», а існуючі підходи до визначення регіону «досить сильно відрізняються» [34]. Тульчинська С. О. пояснює це двома взаємопов'язаними тенденціями сучасного світу глобалізацією та регіоналізацією, акценти економічних перетворень зміщуються з національного рівня на регіональний, що одночасно підвищує значимість регіонів і ускладнює їх однозначне визначення [35].

У науковій літературі виокремлюють кілька підходів до тлумачення поняття «регіон». З позиції територіального підходу регіон - це частина країни, яка характеризується комплексом природно-географічних, економічних та інших ознак, що відрізняють її від сусідів. Системний підхід трактує регіон як цілісне господарство, що розвиває власну систему органів управління економікою, яка включається до механізму державного регулювання країни. Управлінський підхід розглядає регіон крізь призму системи управлінських відносин між центром і територіями. В українському законодавстві закріплено адміністративно-правове визначення: відповідно до Закону «Про засади державної регіональної політики», регіон це Автономна Республіка Крим, область, міста Київ та Севастополь [1].

Разом із традиційним адміністративним підходом, в Україні з 2024-2025 рр. активно впроваджується функціональний підхід до типологізації регіонів, що є базисом виконання зобов'язань перед ЄС. За постановою КМУ № 1493/2025 виділяються функціональні типи територій: території відновлення, регіональні полюси зростання, території сталого розвитку, а також території з особливими умовами для розвитку. Дослідники журналу «Економіка України» доводять, що функціональний підхід «є базисом виконання зобов'язань щодо гармонізації національного законодавства з правом ЄС» і «покладено в основу планування і відновлення країни» [36]. Для зручності аналізу класифікацію регіонів України за різними ознаками систематизовано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Класифікація регіонів України за основними ознаками

Класифікаційна ознака	Типи регіонів	Приклади для України
За адміністративно-правовим статусом [1]	Автономна Республіка, область, міста особливого статусу	АР Крим (тимчасово окупована), 24 області, Київ, Севастополь
За функціональним типом (постанова КМУ № 1493/2025)	Території відновлення, полюси зростання, сталого розвитку, з особливими умовами	Донецька, Луганська, Херсонська (відновлення), Київська, Харківська (полюси зростання)
За рівнем соціально-економічного розвитку	Регіони-донори, середньорозвинені, депресивні, постраждалі від збройного конфлікту	Дніпропетровська - донор, Рівненська - середня, Луганська - депресивна до 2022 р.
За географічним положенням	Прикордонні, внутрішні, приморські, гірські	Закарпатська, Волинська (прикордонні), Черкаська, Кіровоградська (внутрішні)
За галузевою спеціалізацією	Промислові, аграрні, аграрно-промислові, сервісні	Донецька, Дніпропетровська (промислові), Вінницька, Полтавська (аграрні)
За безпековим статусом (після 2022 р.)	Прифронтові, тимчасово окуповані, тилові	Запорізька, Харківська (прифронтові), частина Донецької, Луганської, Херсонської (окуповані)

Джерело: складено автором за даними [1, 15, 34, 36]

Регіон як просторова одиниця із власними ресурсами, населенням та системою управління є тією базою, відносно якої вимірюється, планується та реалізується регіональний розвиток. Це поняття посідає центральне місце в регіональній науці, однак його змістовне наповнення залишається дискусійним - кожна наукова школа розставляє акценти відповідно до власних методологічних засад. Саме багатоаспектність цього феномену і зумовлює різноманітність визначень, які не стільки суперечать одне одному, скільки доповнюють, висвітлюючи різні грані одного явища.

У науковій літературі сформувалося кілька стійких підходів. Кінцак А. В. розглядає регіональний розвиток як динамічний процес зміни внутрішньої соціально-економічної структури регіону в напрямку її вдосконалення та раціоналізації [8]. Дослідник водночас акцентує на принципово важливій обставині: в Україні досі відсутнє чітке законодавче розмежування між поняттями «регіональний розвиток», «регіональна політика» і «державна регіональна політика», що породжує інституційну невизначеність [8]. Антонюк М. Ю. та Цвок Д. Р. довели, що поняття «регіональний розвиток» є ширшим за поняття «державна регіональна політика»: останнє охоплює лише дії центральної влади, тоді як розвиток відбувається одночасно на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях [9].

Чорій Ю. пропонує результативне розуміння, щодо термунц регіональний розвиток - це процес системних і позитивно спрямованих змін, кінцевим результатом яких є підвищення якості життя населення і більш ефективне використання ресурсного потенціалу [20]. У цьому визначенні принциповим є критерій результату: якщо якість життя населення не зростає, такий процес не можна кваліфікувати як розвиток. Мезенцев К. В. та співавтори розглядають регіональний розвиток як суспільно-просторовий процес -зміну станів і стадій організації людської діяльності в регіонах, де нерівність між регіонами є не відхиленням, а закономірністю [27]. Пістун М. Д. та Мельничук А. Л. акцентують на управлінському вимірі, розвиток регіону неможливий без ефективного регулювання розміщення продуктивних сил та узгодженості між рівнями управління [28].

Офіційне визначення закріплено в Законі України «Про засади державної регіональної політики» державна регіональна політика - «система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів» [1]. Рада ОЕСР, рекомендаціями якої орієнтується сучасна українська практика, визначає регіональний розвиток як довгострокову, міжсекторальну, багаторівневу політику зменшення нерівності між регіонами через цільові заходи, адаптовані до потреб конкретних територій [9]. Сторонянська І. З. та Беновська Л. Я. доповнюють: нова регіональна політика ЄС фокусується не стільки на вирівнюванні, скільки на стійкості регіонів до зовнішніх шоків ідея, яка набуває особливої ваги в умовах воєнного стану в Україні [29]. Систематизацію підходів різних авторів наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Підходи різних авторів до визначення поняття «регіональний розвиток»

Автор / джерело	Ключовий зміст визначення
1	2
Кіншак А. В. [8]	Динамічний процес зміни внутрішньої соціально-економічної структури регіону в напрямку її вдосконалення та раціоналізації
Чорій Ю. [20]	Процес системних і позитивно спрямованих змін, результатом яких є підвищення якості життя та ефективне використання ресурсного потенціалу
Мезенцев К. В. та ін. [27]	Суспільно-просторовий процес зміни станів і стадій організації людської діяльності в регіонах, нерівність між регіонами є закономірністю
Пістун М. Д., Мельничук А. Л. [28]	Суспільно-географічний процес, що потребує управління розміщенням продуктивних сил та узгодженості між рівнями управління

Продовження таблиці 2

1	2
Закон «Про засади державної регіональної політики» [1]	Система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій органів влади для забезпечення високого рівня якості життя людей з урахуванням природних, історичних, демографічних та інших особливостей регіонів
Антонюк М. Ю., Цвук Д. Р. [9]	Комплекс процесів на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, ширше за поняття «державна регіональна політика»
Рада ОЕСР [9]	Довгострокова, міжсекторальна, багаторівнева політика зменшення нерівності між регіонами через цільові заходи, адаптовані до потреб конкретних територій
Долішній М. І. [3]	Система цілей і дій, що враховує зовнішні та внутрішні регіональні інтереси і реалізується методами, які відображають специфіку кожної території
Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. [29]	Регіональна політика ЄС нового покоління: фокус на стійкості регіонів до зовнішніх шоків та їх здатності до відновлення і трансформації

Джерело: складено автором за даними [1, 3, 8, 9, 20, 27, 28, 29]

Зіставлення підходів засвідчує, що дослідники сходяться в одному, що регіональний розвиток є багатовимірним процесом, що не може бути зведений до одного показника і потребує цілеспрямованого управління на кількох рівнях одночасно. З урахуванням умов повномасштабної збройної агресії, масштабного переміщення населення та євроінтеграційних прагнень України у дослідженні регіональний розвиток розуміється як процес позитивних змін в економічній, соціальній, екологічній і безпековій сферах регіону, що відбувається на основі використання власного потенціалу території при підтримці держави і веде до підвищення якості життя населення.

Теоретичний фундамент регіонального розвитку формувався впродовж двох сторіч, і кожна наукова школа відповідала на питання свого часу. Класики розміщення виробництва Вебер А., Кристаллер В. та Маршалл А. виходили з ліберального припущення про здатність ринку до саморегуляції: підприємства тяжіють до місць із мінімальними транспортними та трудовими витратами [21, 22, 23], міста утворюють ієрархічні системи розселення, а просторова концентрація споріднених виробництв генерує агломераційні ефекти. Логічним наслідком цих поглядів було очікування, що ринкові сили поступово нівелюють регіональні відмінності. Практика спростувала цю ідею.

Перру Ф. запропонував концепцію «полюсів зростання», тобто розвиток концентрується у провідних галузях «полюсах», звідки лише частково поширюється на прилеглі території [24]. Мюрдаль Г. показав причину, що саме кваліфіковані кадри й капітал стікаються до успішних регіонів за законом кумулятивної причинності, залишаючи слабші у стані хронічного відставання [24]. Кругман П. у 1991 р. математично довів, що агломераційні ефекти та

зростаюча віддача від масштабу закономірно формують просторові структури «ядро–периферія», що є самовідтворювальними [25]. Ця робота, відзначена Нобелівською премією з економіки 2008 р., має пряме прикладне значення для України є більше 20 % ВВП країни зосереджено у Київській агломерації, і поліцентричний розвиток без цілеспрямованої державної підтримки регіонів-«противаг» столиці виникнути не може.

Паралельний напрям є ендогенний розвиток, що виник як реакція на надмірне захоплення зовнішнім стимулюванням регіонів через трансферти та субсидії. Сторпер М. та Скотт А. Дж. показали, що стійке регіональне зростання досягається через розвиток місцевого людського капіталу, накопичення знань і формування інноваційних мереж [26]. Ця ідея лягла в основу концепції смарт-спеціалізації і є методологічним підґрунтям ДСРР 2021-2027 [2]. Сен А. розширив горизонт розуміння розвитку за межі ВРП, а саме справжній розвиток - це розширення реальних свобод і можливостей людей; якщо рівень освіти, здоров'я чи умов праці в регіоні не покращується - номінальне економічне зростання не відповідає суті поняття [11]. Саме на цій основі розробляється Індекс регіонального людського розвитку Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України [12].

Давимука С. А., Куйбіда В. С. та Федулова Л. І. у монографії показали, що для України принципово важливим є поєднання завдань відновлення з цілями структурної модернізації та євроінтеграційного зближення, а не ізольоване вирішення кожного завдання окремо [14]. Повномасштабне вторгнення 2022 р. додало ще один вимір безпековий. Антонюк М. Ю. та Цвок Д. Р. констатують, що пріоритет регіональної політики змістився від «підтягування» відсталих регіонів до збереження і відновлення постраждалих від агресії [9]. Аналітики WPIW для програми «U-LEAD з Європою» підтверджують: безпекова складова стала рівноправним виміром регіональних стратегій [7]. Проведений огляд теорій дозволяє сформулювати, що регіонального розвитку України в умовах війни жодна з класичних концепцій не є самодостатньою. Еволюцію теоретичних підходів систематизовано в таблиці 3.

Таблиця 3 – Еволюція теоретичних підходів до регіонального розвитку та їх застосовність для умов України

Період	Підхід, ключові автори	Центральна ідея	Обмеження для України
1	2	3	4
До 1960-х	Класики розміщення (Вебер, Кристаллер, Маршалл)	Ринок вирівнює регіони через переміщення ресурсів, агломераційні ефекти виникають природно	Ринок поглиблює розрив, роль держави недооцінена
1950–1980	Полюси зростання та кумулятивна причинність (Перру, Мюрдаль)	Розвиток концентрується у провідних центрах, без держполітики нерівність посилюється	Орієнтована на мирний час, ігнорує безпековий вимір

Продовження таблиці 3

1	2	3	4
1980–2000	Ендогенний розвиток (Сторпер, Скотт)	Стійке зростання іде зсередини - через людський капітал та інноваційні мережі	Потребує спроможних ОТГ та сильної місцевої влади
1991–2022	Нова економічна географія (Кругман, Нобель 2008)	Агломерації самовідтворюються, без держполітики поліцентричний розвиток не виникне	Погано описує постсоціалістичні реалії
2000–2022	Сталий розвиток та якість життя (Сен, Давимука, Федулова)	Розвиток - розширення можливостей людей, потрібен індекс людського розвитку регіонів	Неповна статистика через окупацію частини територій
Після 2022	Безпековий підхід та відновлення (Антонюк, Цвук, WPIW)	Безпека регіону - передумова будь-якого розвитку, пріоритет - збереження і відновлення постраждалих	Відносно новий підхід, методологія формується

Джерело: складено автором за даними [2, 7, 9, 11, 14, 24, 25, 26, 29]

Дані таблиці 3 дозволяють зробити кілька принципових висновків щодо еволюції теоретичних підходів до регіонального розвитку та їх застосовності для умов України.

По-перше, кожна наукова школа відповідала на виклики свого часу, однак жодна з них не є універсальною, класики розміщення недооцінювали роль держави, теорія полюсів зростання ігнорувала безпековий вимір, ендогенний підхід вимагає розвиненої місцевої влади, якої в Україні ще бракує.

По-друге, прослідковується чітка тенденція до ускладнення підходів, від суто економічних моделей розміщення виробництва до багатовимірних концепцій, що враховують людський розвиток, стійкість до зовнішніх шоків та безпекові чинники.

По-третє, безпековий підхід, що сформувався після 2022 року, є принципово новим для світової регіональної науки, тобто він ставить безпеку регіону не як фоновий контекст, а як самостійну і першочергову передумову будь-якого розвитку. Саме комбінація теорії полюсів зростання, ендогенного розвитку, концепції Сена та безпекового підходу найповніше описує реалії регіонального розвитку України у 2022-2025 роках.

Разом із тим розуміння теоретичних підходів не є достатнім без урахування конкретного історичного контексту, в якому формувались регіональні диспропорції сучасної України. Нинішній стан регіональної нерівності є результатом не лише воєнних руйнувань, а й тривалих структурних процесів трьох десятиліть незалежності, кожен із яких додавав нові деформації до просторової структури країни. Хронологію ключових трансформацій регіонального розвитку та регіональної політики України систематизовано в таблиці 4.

Таблиця 4 – Хронологія розвитку регіональних диспропорцій України та ключові трансформації регіональної політики (1991–2025 рр.)

Період	Ключові події	Стан регіонального розвитку та трансформації
1991–2000	Незалежність, ринкові реформи без регіональної стратегії	Стихійна диференціація, деіндустріалізація периферійних регіонів, концентрація економіки у Києві
2001–2010	Перші регіональні стратегії, Закон про стимулювання розвитку регіонів (2005)	Перші кроки до формалізації регіональної політики, централізація зберігається, диспропорції поглиблюються
2011–2015	Закон «Про засади» [1], реформа децентралізації, анексія Криму, бойові дії на Донбасі	Системний перелом у підходах, нові деформації через збройний конфлікт
2015–2021	1469 ОТГ, ДФРР, ДСРР 2021–2027 [2], Угода про асоціацію з ЄС	Зростання спроможності громад, нова диференціація між Сходом і Заходом, ОТГ - нові актори розвитку
2022	Повномасштабне вторгнення, ДФРР спрямовано на ЗСУ, масове переміщення населення	Руйнування на Сході і Півдні, громади втратили населення, доходи та виробничий потенціал
2023–2025	Оновлення ДСРР (пост. № 940/2024), ДФРР 3.0, DREAM, Ukraine Facility, план заходів 2025–2027	Перехід до інтегрованої моделі, безпека - рівноправний пріоритет, орієнтир - стандарти ЄС

Джерело: складено автором за даними [1, 2, 5, 7, 9, 32]

Як видно з таблиці 4, регіональні диспропорції в Україні складались поступово протягом усіх тридцяти років незалежності. У перші десятиліття головною проблемою була надмірна централізація та стихійна концентрація економіки у Києві. З часом з'явилися перші спроби врегулювати регіональну політику на законодавчому рівні, однак суттєвих змін це не принесло. Переломним моментом стала реформа децентралізації після 2015 року, яка вперше дала громадам реальні фінансові повноваження. Проте повномасштабне вторгнення 2022 року докорінно змінило ситуацію, до структурних диспропорцій додалися фізичні руйнування, втрата населення та виробничого потенціалу в постраждалих регіонах. Отже, сучасна регіональна нерівність в Україні має одразу кілька причин і давні структурні, і нові воєнні що робить її подолання особливо складним завданням.

Практична реалізація регіонального розвитку в таких умовах потребує не лише стратегічного бачення, а й чіткої нормативно-правової бази та конкретних інструментів на кожному рівні управління. В Україні ця система охоплює кілька рівнів: конституційний (Конституція України - статті про місцеве самоврядування), законодавчий (Закон «Про засади державної регіональної політики» [1], Закон «Про місцеве самоврядування в Україні», Бюджетний кодекс), стратегічний (ДСРР 2021–2027 [2], регіональні стратегії областей,

стратегії ОТГ) та оперативний (плани заходів, ДФРР, цільові програми). Міжнародний рівень представлений Хартією місцевого самоврядування Ради Європи (ратифікована Україною 1997 р.), Регламентом ЄС «Про створення Українського фонду» та переговорним Розділом 22 «Регіональна політика та координація структурних інструментів».

Кожен із зазначених рівнів забезпечується відповідними органами та установами, що здійснюють формування, реалізацію і контроль регіональної політики. Систему інституційного забезпечення регіонального розвитку України із зазначенням ключових органів, їх основних функцій та правової основи наведено в таблиці 5.

Таблиця 5 – Інституційне забезпечення регіонального розвитку України

Рівень	Ключові органи та установи	Основні функції у сфері РР	Правова основа
Національний	Верховна Рада, КМУ, Мінрозвитку, Рахункова палата, Міжвідомча координаційна комісія	Законодавство, ДСРР, ДФРР, Ukraine Facility, моніторинг держрегіполітики	Ст. 12, 17, 18, 22 Закону «Про засади» [1]
Регіональний	Обласні держадміністрації / військові адміністрації, обласні ради, агенції регіонального розвитку	Регіональні стратегії, ДФРР-проекти, координація відновлення, залучення інвестицій	Ст. 14, 15, 19 Закону «Про засади» [1]
Місцевий	Виконавчі органи 1 469 ОТГ, міські, селищні, сільські ради	Стратегії ОТГ, місцеві бюджети, проекти через DREAM, надання публічних послуг	Ст. 16 Закону «Про засади» [1], Закон про місцеве самоврядування
Міжнародний	ЄС (Ukraine Facility), ЄІБ, ЄБРР, МВФ, ПРООН, «U-LEAD з Європою»	Фінансування відновлення та розвитку, технічна допомога, стандарти євроінтеграції	Регламент ЄС про Ukraine Facility, Угода про асоціацію з ЄС
Цифровий рівень	DREAM, ГІС моніторингу, РПЗМ (реєстр пошкодженого майна), ЄДЕССБ	Відбір та моніторинг проєктів ДФРР, прозорість розподілу коштів, публічна звітність	Постанова КМУ від 04.08.2023 № 817

Джерело: складено автором за даними [1, 7, 15, 32]

Як свідчать дані таблиці 5, інституційна система регіонального розвитку в Україні є багаторівневою і охоплює органи від Верховної Ради до виконавчих органів окремих громад. При цьому з 2022 року вона суттєво трансформувалась: на регіональному рівні обласні державні адміністрації у прифронтових регіонах фактично замінені або доповнені військовими адміністраціями, а на цифровому рівні з'явився принципово новий суб'єкт екосистема DREAM. Ефективна робота цієї системи значною мірою залежить від якості стратегічних документів, що

задають цілі та пріоритети для всіх її учасників. Центральним таким документом є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки.

Центральним стратегічним документом є ДСРР 2021-2027, затверджена постановою КМУ № 695 від 05.08.2020 [2]. Вона визначає три стратегічні цілі, а саме формування згуртованої держави у соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах, підвищення конкурентоспроможності регіонів на засадах смарт-спеціалізації, розбудова ефективного багаторівневого врядування.

У серпні 2024 р. КМУ ухвалив постанову № 940, якою оновлену ДСРР приведено у відповідність до нових безпекових реалій і євроінтеграційних зобов'язань, введено класифікацію функціональних типів територій (постанова № 1493/2025) терміни «територія відновлення», «поліус зростання», «зона сталого розвитку», «особливі умови» та визначено цифровий моніторинг через ГІС обов'язковим компонентом. У вересні 2025 р. затверджено план заходів на 2025–2027 роки зі 101 завданням, що охоплює відновлення деокупованих громад, реінтеграцію ВПО, розвиток інфраструктури [15].

Серед нових інструментів воєнного і повоєнного часу особливу роль відіграє цифрова екосистема DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management), запущена наприкінці 2022 р. та презентована на Ukraine Recovery Conference у Лондоні 2023 р. DREAM є обов'язковою платформою для подачі, відбору та моніторингу всіх інфраструктурних проєктів, до середини 2024 р. вона охопила 75 громад з 1309 проєктами загальним бюджетом близько 80 млрд грн [15].

Програма Ukraine Facility (50 млрд. євро., 2024-2027 рр.) нормативно закріпила норму не менше 20 % безповоротних коштів спрямовується безпосередньо на потреби субнаціональних органів влади [7] це якісно новий прецедент зовнішньої підтримки регіонального розвитку.

Державний фонд регіонального розвитку, кошти якого у 2023 р. були перенаправлені на потреби Збройних Сил, відновив роботу у 2025 р. з принципово новою логікою. Якщо раніше ДФРР розподіляв кошти переважно на точкові інфраструктурні проєкти без чіткої стратегічної прив'язки, то з 2026 р. він підтримуватиме середньострокові інвестиційні плани регіонів відповідно до принципів структурних фондів ЄС тобто з обов'язковим плановим обґрунтуванням, відбором проєктів через систему DREAM та звітністю про результати. На 2026-2028 рр. передбачено фінансування у розмірі 90 млрд. грн., що є одним із найбільших обсягів за всю історію фонду [15]. Це свідчить про намір держави не лише відновити докризовий рівень підтримки регіонів, а й перевести регіональну інвестиційну політику на якісно новий рівень управління. Систематизацію усіх основних програмних інструментів регіонального розвитку України у воєнний та повоєнний період наведено в таблиці 6.

Таблиця 6 – Основні програмні інструменти регіонального розвитку України у воєнний та повоєнний період 2022–2025 рр.

Інструмент	Рік запровадження	Механізм і масштаб	Ключова проблема
Ukraine Facility (ЄС, 50 млрд євро)	2024	Макрофінансова допомога, не менше 20 % - на потреби субнаціональних органів влади, виплати прив'язані до виконання реформних індикаторів	Потребує інституційної спроможності для освоєння
ДФРР (перезапуск 2025)	2015 / 2025	З 2026 р. - підтримка середньострокових інвестиційних планів регіонів, відбір через DREAM, 90 млрд грн на 2026–2028	Перерва 2022–2023 рр. - кошти переспрямовано на ЗСУ
DREAM (цифрова екосистема)	2022 (пілот)	Обов'язкова платформа для всіх інфраструктурних проєктів, 75 громад, 1309 проєктів, бюджет ~80 млрд грн (2024)	Нерівний доступ, малі ОТГ потребують навчання
Фонд ліквідації наслідків збройної агресії	2023	Цільовий фонд для відновлення зруйнованих об'єктів, розподіл через міжвідомчу робочу групу за участі асоціацій ОМС	Критерії відбору «територій відновлення» законодавчо неузгоджені [5]
Програма справедливої трансформації вугільних регіонів (до 2030)	2025	Новий інструмент: заміщення робочих місць у вугільній галузі, охоплює Донецьку, Луганську, Дніпропетровську обл.	Перший подібний прецедент в Україні, реалізація ускладнена воєнним станом

Джерело: складено автором за даними [2, 7, 15]

Як свідчать дані таблиці 6, система програмних інструментів регіонального розвитку України у воєнний та повоєнний період є досить розгалуженою і охоплює як фінансові механізми зовнішньої підтримки, так і внутрішні інструменти державного регулювання. Спільною рисою більшості з них є відносна новизна, а саме програма Ukraine Facility запроваджена у 2024 р., DREAM у 2022 р., програма справедливої трансформації вугільних регіонів у 2025 р. Це свідчить про те, що інструментальна база регіональної політики формується практично одночасно з її реалізацією, що є одночасно і перевагою система гнучко реагує на нові виклики, і слабкістю, оскільки більшість інструментів ще не пройшла повноцінної апробації. Ключовою наскрізною проблемою для всіх інструментів залишається обмежена адміністративна спроможність малих громад: вони не завжди мають достатньо кадрів і досвіду, щоб повноцінно скористатись наявними механізмами підтримки.

Таким чином, теоретичні підходи, нормативна база та програмні інструменти разом утворюють методологічну основу для аналізу регіонального розвитку України. Щоб перейти від цієї основи до практичного дослідження, необхідно визначити чіткий алгоритм аналізу - послідовність аналітичних кроків, методів та показників, які будуть застосовані у наступних підрозділах роботи. Такий алгоритм систематизовано в таблиці 7.

Таблиця 7 – Алгоритм аналізу стану та особливостей регіонального розвитку України

Етап	Назва	Зміст та завдання	Методи та показники
1	Підготовчий	Формування інформаційної бази: Держстат, НБУ, Мінрозвитку, KSE Institute, МОМ, WIPIW. Часові рамки: 2020–2025 рр.	Критичний аналіз джерел, перевірка достовірності та актуальності
2	Економічний	Аналіз ВРП на одну особу, темпів зростання, частки регіонів у сукупному ВВП, виявлення регіонів-донорів та депресивних регіонів	Порівняльний аналіз, коефіцієнт варіації (CV) для вимірювання міжрегіональних диспропорцій
3	Соціальний	Аналіз зайнятості/безробіття, доходів населення, доступності соціальних послуг, розподіл та чисельність ВПО	Індекс регіонального людського розвитку (ІРЛР), динамічний аналіз
4	Інвестиційний	Капітальні інвестиції на одну особу, доходи місцевих бюджетів, залежність від трансфертів, проєкти у системі DREAM	Порівняльний аналіз, групування регіонів за рівнем фінансової спроможності
5	Безпековий	Типологія регіонів відповідно до постанови КМУ № 1493/2025: постраждалі від бойових дій, прифронтові, відносно стабільні, оцінка прямих збитків	Функціональне групування, картографічний аналіз, дані KSE Institute
6	Синтетичний	Комплексна оцінка: виявлення ключових диспропорцій, оцінка ефективності інструментів регіональної політики, системні висновки	SWOT-аналіз, синтез результатів попередніх етапів

Джерело: складено автором

Підготовчий етап є фундаментом усього аналізу, в умовах воєнного стану, коли частина офіційної статистики призупинена, критичний відбір та верифікація джерел набувають особливого значення. Економічний і соціальний етапи утворюють аналітичне ядро перший оцінює виробничий потенціал регіонів через ВРП та його динаміку, другий переводить ці результати у площину реального добробуту населення через зайнятість, доходи та розподіл ВПО.

Інвестиційний етап відображає не поточний стан, а довгострокову траєкторію розвитку регіонів через капітальні інвестиції та фінансову спроможність місцевих бюджетів. Безпековий етап є специфічним для нинішніх умов: функціональна типологізація регіонів відповідно до постанови КМУ № 1493/2025 дозволяє врахувати безпековий вимір як самостійний чинник розвитку. Завершальний синтетичний етап інтегрує всі отримані результати через SWOT-аналіз та формулює системні висновки. Реалізація кожного з описаних етапів потребує чітко визначеної системи показників та методів їх оцінювання.

Повноцінний аналіз стану регіонального розвитку потребує чітко визначеної системи показників, методів їх обробки та алгоритму інтерпретації результатів. У науковій літературі та практиці регіонального управління сформувалося кілька підходів до вибору індикаторів. Вознюк Г. В. систематизує їх у три групи: економічні (ВРП, обсяг промислового виробництва, інвестиції), соціальні (рівень зайнятості, доходи населення, демографічні показники) та інституційні (фінансова спроможність ОТГ, якість управління) [37]. Щодо методів оцінювання, у вітчизняній науці склалося кілька стійких підходів, які доповнюють одне одного.

Порівняльний метод є найпоширенішим: він дозволяє зіставити показники регіонів між собою на конкретний момент часу або в динаміці. Його кількісним вираженням є коефіцієнт варіації ($CV = \sigma/\bar{x} \times 100 \%$), що показує ступінь розкиду значень CV до 10 % свідчить про слабку диференціацію, 10-33 % про помірну, понад 33 % про значну. Рейтинговий метод дозволяє ранжувати регіони за одним або кількома показниками одночасно. Індексний метод застосовується для зведення різних показників до єдиного інтегрального індексу через нормування та зважування. Кластерний метод дозволяє виявити групи регіонів з подібними характеристиками на основі статистичного аналізу відстаней у багатовимірному просторі показників.

Найбільш розробленим комплексним інструментом є Індекс регіонального людського розвитку (ІРЛР), що розраховується Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Він охоплює 33 показники у 6 блоках, що суттєво ширше за методику ООН, яка враховує лише три виміри [12]. Поряд із ІРЛР, Держстат розраховує інтегральні регіональні індекси на основі ВРП, індексу споживчих цін та рівня безробіття [38]. Систему показників наведено в таблиці 8.

Таблиця 8 – Система показників та методи оцінювання стану регіонального розвитку України

Блок оцінювання	Ключові показники та індикатори	Метод аналізу
1	2	3
1.Економічний розвиток	ВРП (ВДВ) на одну особу, темп реального зростання ВРП, частка ВРП регіону у сукупному ВВП країни, обсяг промислового виробництва	Порівняльний, індексний, коефіцієнт варіації

Продовження таблиці 8

1	2	3
2.Зайнятість та ринок праці	Рівень зайнятості населення 15-70 років, рівень безробіття (МОП), кількість вакансій, чисельність ВПО на ринку праці	Порівняльний, динамічний аналіз
3.Соціальний розвиток та добробут	Середній наявний дохід на одну особу, рівень бідності, очікувана тривалість здорового життя, охоплення освітою, ІРЛР (33 показники, 6 блоків)	Індексний (ІРЛР), рейтинговий
4.Інвестиційна активність	Капітальні інвестиції на одну особу, прямі іноземні інвестиції (ПІІ) на одну особу, кількість проєктів у системі DREAM, фінансування через ДФРР	Порівняльний, кластерний
5.Фінансова спроможність громад	Доходи місцевих бюджетів на одну особу, частка власних доходів у доходах бюджету, індекс податкоспроможності ОТГ, залежність від трансфертів	Індексний, рейтинговий
6.Інфраструктурний розвиток	Щільність доріг з твердим покриттям, охоплення ШСД Інтернетом, кількість об'єктів охорони здоров'я та освіти на 10 тис. осіб	Порівняльний, картографічний
7. Безпековий вимір	Прямі збитки інфраструктури (млрд дол.), кількість ВПО, зміна доходів місцевих бюджетів після 2022 р., функціональний тип за пост. КМУ № 1493/2025	Типологізація, картографічний

Джерело: складено автором за даними [1, 12, 15, 16, 18, 36, 38]

Вибір конкретних методів аналізу зумовлений специфікою предмета дослідження та наявністю відповідної статистичної інформації. В умовах, коли дані по частині регіонів є неповними або відсутніми через воєнні дії та окупацію, перевага надається методам, що дозволяють працювати з неповними вибірками, а саме порівняльному, індексному та типологічному. Кластерний аналіз застосовується для виявлення груп регіонів зі схожими профілями розвитку, що є особливо актуальним з урахуванням нової функціональної типологізації, закріпленої постановою КМУ № 1493/2025. SWOT-аналіз завершує систему оцінювання, дозволяючи синтезувати кількісні результати у форматі системної оцінки сильних і слабких сторін, можливостей і загроз регіонального розвитку України.

На основі визначеного методичного інструментарію та сформованої інформаційної бази здійснено аналіз регіональної структури України, що розпочинається з дослідження базових характеристик кожного регіону адміністративно-територіального устрою, демографічної ситуації та динаміки ВРП, які формують вихідну точку для подальшого виявлення міжрегіональних диспропорцій. Регіональна структура України формується на основі адміністративно-територіального устрою, закріпленого ст. 133 Конституції України та деталізованого Законом «Про засади державної регіональної політики» [1]. Станом на 2025 р. Україна включає 24 області та місто Київ зі

спеціальним статусом разом 25 регіонів для цілей регіональної статистики (без урахування тимчасово окупованих АР Крим та м. Севастополь, що юридично залишаються у складі держави). Загальна площа країни становить 603 550 км², однак сума площ 25 підконтрольних регіонів складає 576 683 км² різниця у 26 867 км² припадає саме на ці окуповані території. Реформа адміністративно-територіального устрою 2020 р. укрупнила кількість районів з 490 до 136, а загальне число зареєстрованих об'єднаних територіальних громад (ОТГ) станом на 2025 р. становить 1469. Повну характеристику адміністративно-територіального поділу наведено в таблиці 9.

Таблиця 9 - Адміністративно-територіальна структура регіонів України станом на кінець 2025 р.

Регіон	Обласний центр	Площа, км ²	Частка площі, %	Кількість районів	Кількість ОТГ
Вінницька	Вінниця	26513	4,39	4	63
Волинська	Луцьк	20144	3,34	4	54
Дніпропетровська	Дніпро	31974	5,30	7	86
Донецька	Краматорськ*	26517	4,39	8	66
Житомирська	Житомир	29832	4,94	4	66
Закарпатська	Ужгород	12777	2,12	4	64
Запорізька	Запоріжжя	27180	4,50	5	67
Івано-Франківська	Івано-Франківськ	13928	2,31	4	62
Київська	Київ (адм.)	28131	4,66	7	69
Кіровоградська	Кропивницький	24588	4,07	4	49
Луганська	Сєверодонецьк*	26684	4,42	8	37
Львівська	Львів	21833	3,62	4	73
Миколаївська	Миколаїв	24598	4,08	4	52
Одеська	Одеса	33310	5,52	4	91
Полтавська	Полтава	28748	4,76	4	60
Рівненська	Рівне	20047	3,32	4	64
Сумська	Суми	23834	3,95	4	51
Тернопільська	Тернопіль	13823	2,29	4	55
Харківська	Харків	31415	5,21	7	56
Херсонська	Херсон	28461	4,72	4	49
Хмельницька	Хмельницький	20645	3,42	4	60
Черкаська	Черкаси	20900	3,46	4	66
Чернівецька	Чернівці	8097	1,34	3	52
Чернігівська	Чернігів	31865	5,28	4	57
м. Київ	-	839	0,14	-	-
Україна	м. Київ	603550	100,00	136	1469

Джерело: складено автором за даними [41, 42, 43, 44]

Примітка: * - тимчасові адміністративні центри у зв'язку з окупацією

Демографічна динаміка є одним із найважливіших вимірів регіонального розвитку, оскільки чисельність і структура населення безпосередньо визначають трудовий потенціал регіону, навантаження на соціальну інфраструктуру та обсяг місцевих бюджетних надходжень. У досліджуваний період демографічна ситуація в Україні пройшла через два принципово різних етапи, що відрізняються як за масштабом, так і за характером змін.

Перший етап (2019-2021 рр.) характеризується поступовим, але стійким скороченням чисельності наявного населення. Головним рушієм цього процесу було природне убуття - перевищення смертності над народжуваністю, яке в Україні набуло хронічного характеру ще з 1990-х років. Додатковим чинником слугував міграційний відтік - передусім трудова еміграція до країн ЄС, що особливо позначилася на Закарпатській, Волинській та Чернівецькій областях. Загалом за три роки (з 1 січня 2019 р. по 1 січня 2022 р.) населення України скоротилось на 725,8 тис. осіб - з 41893,1 до 41167,3 тис., або на 1,73 %.

Найбільші абсолютні втрати зазнали регіони зі значною часткою літнього населення та хронічним відтоком молоді, а саме: Харківська (-86,7 тис.), Дніпропетровська (-102,2 тис.), Донецька (-133,0 тис.), хоча в останньому випадку частина скорочення зумовлена триваючим конфліктом на Донбасі ще з 2014-2015 рр. Натомість найменше втратили регіони з відносно молодого демографічною структурою та від'ємним природним приростом, що наближається до нуля, а саме Закарпатська (-4,3 тис., або -0,34 %) та Рівненська (-11,4 тис., або -0,98 %).

Другий етап (з 24 лютого 2022 р. по теперішній час) став демографічним потрясінням, якому немає аналогів в новітній історії України. Починаючи з лютого 2022 р. Держстат повністю припинив публікацію регіональних даних про чисельність населення через воєнний стан, тому значення на 1 січня 2022 р. (41 167,3 тис. осіб по Україні в цілому) є останньою офіційно підтвердженою точкою відліку [4]. Те, що відбулося після цієї дати, не має прецеденту: за оцінками Міжнародної організації з міграції, лише впродовж першого місяця після початку повномасштабного вторгнення понад 10 млн осіб покинули свої домівки - одна з найбільш стрімких вимушених міграцій в Європі з часів Другої світової війни. За даними Міністерства соціальної політики на лютий 2026 р., в Україні зареєстровано 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [5], ще понад 6 млн громадян виїхали за кордон і перебувають у статусі тимчасового захисту або біженців в країнах ЄС. Таким чином, реальна чисельність населення України на початок 2026 р. є суттєво нижчою від офіційно зафіксованої станом на 1 січня 2022 р., хоча точні значення залишаються предметом оцінок, а не офіційної статистики. Дані про чисельність наявного населення за 2019–2023 рр. наведено в таблиці 10.

Таблиця 10 – Чисельність наявного населення по регіонах України за 2019-2022 рр., тис. осіб

Регіон	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Щільність населення 2023, осіб/км ²
Вінницька	1611,0	1588,9	1566,4	1536,3	1507,7	56,9
Волинська	1063,5	1055,8	1048,9	1041,7	1020,8	50,7
Дніпропетровська	3200,7	3180,6	3142,0	3098,5	3093,2	96,7
Донецька	4160,6	4149,5	4093,5	4027,6	4056,4	153,0
Житомирська	1243,0	1224,5	1205,5	1183,2	1177,6	39,5
Закарпатська	1258,5	1259,2	1257,5	1254,2	1243,7	97,3
Запорізька	1718,4	1705,8	1681,0	1652,0	1636,3	60,2
Івано-Франківська	1378,4	1374,3	1369,0	1362,5	1350,6	97,0
Київська	1792,4	1799,3	1788,5	1775,3	1795,5	63,8
Кіровоградська	944,5	927,9	912,3	895,5	902,3	36,7
Луганська	2161,3	2152,2	2114,2	2078,7	2101,7	78,8
Львівська	2522,0	2512,1	2507,6	2499,4	2476,1	113,4
Миколаївська	1151,6	1134,2	1117,9	1099,2	1090,5	44,3
Одеська	2388,9	2380,3	2365,0	2345,6	2349,7	70,5
Полтавська	1413,9	1397,5	1374,5	1349,2	1350,6	47,0
Рівненська	1163,8	1163,4	1158,0	1152,4	1140,9	56,9
Сумська	1083,4	1068,3	1049,2	1028,2	1034,4	43,4
Тернопільська	1050,0	1045,1	1039,0	1031,7	1021,0	73,9
Харківська	2685,9	2668,2	2633,8	2599,2	2596,3	82,6
Херсонська	1048,5	1039,7	1019,5	997,3	1000,4	35,1
Хмельницька	1277,5	1267,9	1252,0	1234,2	1227,5	59,5
Черкаська	1218,4	1201,2	1182,7	1162,1	1159,2	55,5
Чернівецька	913,5	908,0	903,6	898,5	889,9	109,9
Чернігівська	1012,5	999,8	980,2	959,3	957,7	30,0
м. Київ	2967,4	2967,4	2962,2	2952,3	2950,7	3516,9
Україна	41893,1	41760,0	41389,0	41130,4	41130,4	68,2

Джерело: складено автором за даними [50, 51]

Дані таблиці 10 відображають демографічну динаміку України за 2019-2023 рр. і свідчать про стійке та поглиблення скорочення чисельності населення в абсолютній більшості регіонів. За п'ять досліджуваних років Україна втратила 762,7 тис. осіб, або 1,82 % населення, однак ця усереднена цифра приховує глибоко неоднорідну регіональну картину.

Перший етап (2019-2021 рр.) характеризується поступовим, але стабільним убаванням є рушієм слугувало природне скорочення (перевищення смертності над народжуваністю) та трудова еміграція, яка найчутливіше позначилась на Закарпатській, Волинській і Чернівецькій областях. За цей підперіод населення скоротилось на 504,1 тис. осіб.

Другий етап (2022-2023 рр.) пов'язаний із повномасштабним вторгненням і не має аналогів в новітній історії. Тут важливо враховувати методологічне

обмеження: Держстат призупинив публікацію регіональних даних з лютого 2022 р., тому значення за 2022 та 2023 рр. є розрахунковими оцінками [50, 51]. Незважаючи на це, основні тенденції є очевидними.

Найбільших абсолютних втрат упродовж 2019–2023 рр. зазнали Дніпропетровська (-107,5 тис., або -3,36 %), Вінницька (-103,3 тис., або -6,41 %) та Донецька (-104,2 тис., або -2,50 %) області. Характерно, що Донецька попри значну абсолютну втрату демонструє відносно меншу відсоткову зміну порівняно з суміжними регіонами, що пояснюється надзвичайно великою вихідною чисельністю населення (4160,6 тис. осіб у 2019 р.) та частковим включенням у розрахунок жителів окупованих частин регіону.

Особливого аналітичного значення набуває Київська область єдиний регіон, що продемонстрував позитивне відхилення (3,1 тис., або 0,17 %). Це прямий наслідок концентрації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) навколо столичної агломерації: субурбанізаційний потік та безпечне розташування Київщини зробили її регіоном-реципієнтом у найгостріший воєнний період. На протилежному полюсі перебувають Чернігівська (-5,41 %) та Сумська (-4,52 %) області прикордонні регіони з росією, які зазнали значного демографічного відтоку через безпекові ризики навіть за умови відносно обмежених фізичних руйнувань після відходу окупаційних військ у 2022 р.

Окремо варто виділити щільність населення станом на 2023 р. розрив між м. Київ (3 516,9 осіб/км²) та Кіровоградською (36,7 осіб/км²) або Херсонською (35,1 осіб/км²) областями сягає майже 100 разів. Це не лише наочна демонстрація просторової нерівності, а й індикатор принципово різних умов надання публічних послуг, навантаження на місцеві бюджети та потенціалу відновлення: малолюдні прифронтові регіони одночасно несуть найбільші руйнування і мають найменшу спроможність до самостійного відновлення.

Демографічні зміни мають прямий вплив на регіональний економічний потенціал, тобто зменшення населення скорочує трудові ресурси, обсяг споживчого попиту та податкові надходження місцевих бюджетів. Водночас демографічна картина є лише частиною ширшого образу регіональної нерівності. Повноцінне розуміння її глибини та динаміки потребує аналізу економічних показників передусім валового регіонального продукту, який відображає сукупну вартість усього виробленого в регіоні і є основним індикатором рівня його розвитку.

Для оцінки рівня економічного розвитку регіонів центральним показником є валовий регіональний продукт (ВРП) - регіональний аналог ВВП, що відображає сукупну вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених на території регіону. Від загального ВВП він відрізняється тим, що не враховує статті, які не піддаються регіональному розподілу (наприклад, діяльність центральних органів влади та фінансових установ із загальнонаціональними функціями), через що

сума ВРП усіх регіонів не тотожна ВВП країни. Детальні дані наведено в таблиці 11.

Таблиця 11 – Валовий регіональний продукт по регіонах України у фактичних цінах та частка у ВВП за 2019–2023 рр., млн грн

Регіон	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Частка у ВВП, %			Відхил. 2019– 2023, %
						2019	2021	2023	
Вінницька	129097	135867	173531	191062	260501	3,3	3,2	4	50,1
Волинська	75637	77404	92535	121037	138515	1,9	1,7	2,1	49,7
Дніпропетровська	390325	398732	582363	540577	682582	9,8	10,7	10,4	17,2
Донецька	204893	206309	283326	74088	70686	5,2	5,2	1,1	-75,1
Житомирська	85267	91365	113919	125510	165688	2,1	2,1	2,5	45,4
Закарпатська	61325	62022	75626	92451	115209	1,5	1,4	1,8	52,3
Запорізька	155158	167260	228906	207575	190533	3,9	4,2	2,9	-16,8
Івано-Франківська	86679	90398	119680	111984	146024	2,2	2,2	2,2	22
Київська	218647	242406	291519	309569	428200	5,5	5,3	6,5	46,9
Кіровоградська	73066	75208	99564	108356	139162	1,8	1,8	2,1	39,8
Луганська	40291	43204	52135	4677	909	1	1	0	-98,3
Львівська	214400	236254	296182	413329	514735	5,4	5,4	7,9	73,8
Миколаївська	92427	96648	124162	76801	105119	2,3	2,3	1,6	-15,3
Одеська	197153	220242	271669	254320	323292	5	5	4,9	19
Полтавська	187289	188424	266694	247150	296497	4,7	4,9	4,5	11,2
Рівненська	67363	71901	88859	102240	134790	1,7	1,6	2,1	51,7
Сумська	75827	80432	105254	96156	122042	1,9	1,9	1,9	15,9
Тернопільська	57140	62661	81485	98304	121288	1,4	1,5	1,9	48,8
Харківська	247592	257805	319796	232234	320681	6,2	5,9	4,9	0,3
Херсонська	61939	68467	88182	27084	9742	1,6	1,6	0,1	-89
Хмельницька	83006	96380	119876	132161	160755	2,1	2,2	2,5	34,1
Черкаська	103466	108822	131154	144390	172416	2,6	2,4	2,6	31,5
Чернівецька	41660	45054	54582	63822	98302	1	1	1,5	80,1
Чернігівська	77981	84068	113474	55935	72894	2	2,1	1,1	-35,8
м. Київ	949570	1014693	1276376	1360187	1747236	23,9	23,4	26,7	36,9
Україна (ВВП)	3977198	4222026	5450849	5191000	6537800	100	100	100	64,4

Джерело: складено автором за даними [55]

Дані таблиці 11 засвідчують глибоку структурну поляризацію регіональної економіки України, що зберігалась упродовж усього досліджуваного періоду та суттєво загострилась після лютого 2022 р.

Загальнонаціональна динаміка ВВП відображає траєкторію «зростання - шок - відновлення», тобто з 3977,2 млрд. грн. у 2019 р. до 5450,8 млрд. грн. у 2021 р. (37,1 % номінально), потім різкий обвал у 2022 р. до 5191,0 млрд. грн. (реальне падіння -29,1 % найглибша рецесія за роки незалежності), і поступове відновлення у 2023 р. до 6537,8 млрд. грн. (реальне зростання 5,3 %).

Впродовж 2019-2021 рр. регіональна структура ВРП залишалась відносно стабільною. Незмінним лідером залишалось м. Київ, частка якого у ВВП коливалась між 23,4 і 23,9 % майже чверть усього виробленого в країні

зосереджена в одному місті. Другою за значимістю була Дніпропетровська (9,8-10,7 %), третьою є Харківська (5,9-6,2 %), четвертою Київська область (5,3-5,5 %). Разом чотири регіони-лідери формували близько 45 % сукупного ВВП країни, що є яскравою ілюстрацією гіперконцентрації виробничого потенціалу.

Повномасштабне вторгнення 2022 р. кардинально змінило регіональну картину, причому зміни мають протилежний вектор залежно від географічного положення регіону. Постраждали регіони зазнали катастрофічного скорочення, а саме Луганська область фактично вибула з економічного простору її ВРП скоротився з 52135 млн. грн. у 2021 р. до 909 млн. грн. у 2023 р. (-98,3 %), а частка у ВВП з 1,0 % до практично нуля. Херсонська область втратила 89,0 % ВРП (з 88182 до 9742 млн. грн.), Чернігівська 35,8 %, Донецька 75,1 %. Запорізька та Харківська також зазнали суттєвих втрат (-16,8 % та практично нульове зростання 0,3 % за 5 років відповідно), що на тлі загального номінального зростання ВВП на 64,4 % фактично означає глибоку реальну рецесію в цих регіонах.

Принципово інша ситуація склалась у тилкових регіонах. Найдинамічнішими за аналізований період виявились Львівська (73,8 %), Чернівецька (80,1 %), Закарпатська (52,3 %) та Рівненська (51,7 %) передусім завдяки притоку релокованого бізнесу, внутрішньо переміщених осіб та переорієнтації логістики на прикордонні з ЄС коридори. Показово, що частка Львівської у ВВП зросла з 5,4 % у 2019 р. до 7,9 % у 2023 р., тоді як частка Харківської знизилась із 6,2 % до 4,9 % фактичне «перехоплення» позиції другого промислового центру країни. Київська область також посилила своє становище з 5,5 % до 6,5 % завдяки субурбанізації та розміщенню релокованих підприємств.

Важливим структурним явищем є зміна частки м. Київ, попри абсолютне зростання ВРП столиці (з 949570 до 1747236 млн. грн.), її відносна частка у ВВП зросла з 23,9 % лише до 26,7 % менше, ніж можна було б очікувати. Це свідчить про те, що окремі тилкові регіони зростали навіть швидше за столицю, що є позитивним сигналом з точки зору деконцентрації економіки, хоча й спричиненим насамперед вимушеними обставинами, а не цілеспрямованою регіональною політикою.

Утім, абсолютні значення ВРП не дають повної картини добробуту населення регіону, оскільки не враховують демографічного чинника. Регіон може мати значний загальний ВРП, але якщо він обслуговує велику кількість населення реальний рівень добробуту кожного мешканця залишається відносно низьким. Саме тому більш точним індикатором є ВРП на одну особу, розрахований у таблиці 12.

Дані таблиці 12 підтверджують і поглиблюють висновки попереднього аналізу, тобто навіть після нормалізації на чисельність населення регіональна нерівність в Україні залишається надзвичайно глибокою, а повномасштабна війна суттєво її загострила.

Таблиця 12 – ВРП на одну особу по регіонах України за 2019–2023 рр., грн/особу

Регіон	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхил. від серед. 2023, %	ІФО ВРП, %		Ранг 2023
							2020 р.	2021 р.	
м. Київ	321637	343696	432333	460721	592143	310,6	97	104	1
Київська	123161	136544	164208	174376	238485	65,4	97,4	101,7	2
Дніпропетровська	125972	128685	187950	174464	220672	53	93	102,6	3
Полтавська	138815	139656	197668	183183	219530	52,2	96	100,2	4
Львівська	85781	94524	118501	165371	207881	44,1	99,7	106,7	5
Вінницька	84031	88438	112954	124365	172780	19,8	94,7	105,6	6
Кіровоградська	81592	83984	111183	121001	154230	6,9	90,8	105,8	7
Черкаська	89034	93643	112859	124249	148737	3,1	94,4	104,8	8
Житомирська	72065	77219	96280	106077	140700	-2,4	96,3	104,4	9
Одеська	84052	93896	115821	108424	137589	-4,6	96,6	106,2	10
Волинська	72609	74305	88831	116192	135693	-5,9	97,2	92,5	11
Хмельницька	67255	78091	97129	107082	130961	-9,2	100	105,7	12
Харківська	95257	99186	123036	89348	123515	-14,4	96,6	101,1	13
Тернопільська	55384	60736	78981	95284	118793	-17,6	96,8	106,7	14
Рівненська	58455	62392	77108	88719	118144	-18,1	98,1	102,3	15
Сумська	73747	78226	102367	93519	117983	-18,2	98	99,1	16
Запорізька	93921	101247	138563	125651	116441	-19,3	95,7	104,5	17
Чернівецька	46366	50144	60748	71032	110464	-23,4	95,3	103,1	18
Івано-Франківська	63618	66347	87839	82190	108118	-25	97	101,4	19
Миколаївська	84086	87926	112957	69870	96395	-33,2	91,2	108,7	20
Закарпатська	48896	49451	60298	73713	92634	-35,8	93,8	101,9	21
Чернігівська	81289	87635	118288	58308	76114	-47,2	97,1	102,4	22
Донецька	50872	51224	70346	18395	17426	-87,9	96,9	103,3	23
Херсонська	62107	68652	88421	27157	9738	-93,2	95,6	103,6	24
Луганська	19383	20784	25081	2250	433	-99,7	98,2	101	25
Середня по Україні	87175	119190	119190	114438	144224	-	96,2	103,4	-

Джерело: складено автором за даними [16, 55]

Середнє значення ВРП на одну особу зросло з 87175 грн у 2019 р. до 144224 грн у 2023 р. (65,5 % номінально), однак це зростання є значною мірою інфляційним. Коефіцієнт варіації показника у 2021 р. становив 63,4 % у 1,5-2,5 рази вище, ніж у більшості країн ЄС-27 (25-35 %) [54], що свідчить про системний, а не кон'юнктурний характер нерівності.

Безумовним лідером залишається м. Київ 592143 грн/особу у 2023 р., або у 4,1 рази вище від середнього. Показово, що Київська область вийшла на 2-е

місце (238485 грн), обійшовши традиційно сильні Дніпропетровську (3-є, 220672 грн) та Полтавську (4-є, 219530 грн) наслідок субурбанізації та припливу релокованого бізнесу. Львівська піднялась із 7-го на 5-е місце (44,1 % до середнього), ставши головним осередком переміщених підприємств та логістичним хабом.

Натомість постраждали регіони зазнали катастрофічного падіння. Луганська лише 433 грн/особу (-99,7 % від середнього), Херсонська 9738 грн/особу (-93,2 %), Донецька 17426 грн (-87,9 %). Окремо слід відзначити Харківську: вона опустилась із 5-ї позиції у 2019 р. на 13-у у 2023 р. (-14,4 % від середнього) найдраматичніше відносно падіння серед великих промислових центрів.

Аналіз ВРП на одну особу переконливо доводить, що регіональна нерівність в Україні має системний, а не кон'юнктурний характер: вона зберігалась і поглиблювалась незалежно від зовнішніх шоків пандемії чи війни. Разом із тим масштаби виробленого продукту та його розподіл між населенням лише частина картини регіонального розвитку. Не менш важливим виміром є стан ринку праці: саме зайнятість визначає, чи може населення регіону реалізувати свій трудовий потенціал і якою мірою економічне зростання трансформується у реальні доходи домогосподарств. Цей вимір проаналізовано в таблиці 13.

Таблиця 13 - Стан ринку праці по регіонах України станом на грудень 2025 р.

Регіон	Безробітні, тис. осіб	Вакансії, тис. одиниць	Вакансій на 1 безробітного	Основна характеристика ринку праці
1	2	3	4	5
м. Київ	3,0	74,0	24,7	Значний надлишок вакансій; ІТ, фінанси, послуги
Дніпропетровська	10,0	20,0	2,0	Промисловий центр; стабільний попит на кваліфікованих робітників
Одеська	9,0	14,0	1,6	Торговельно-логістичний вузол; попит на склади та транспорт
Львівська	8,0	25,0	3,1	Виробництво, ІТ, туризм; великий надлишок вакансій
Київська	7,0	16,0	2,3	Субурбанізація столиці; логістика, будівництво
Харківська	приб. 15,0	приб. 10,0	0,7	Прифронтовий; значне скорочення зайнятості від 2022 р.
Миколаївська	приб. 10,0	приб. 5,0	0,5	Прифронтовий; суднобудування зруйноване

Продовження таблиці 13

1	2	3	4	5
Донецька	приб. 20,0	приб.3,0	0,1–0,2	Критичний дефіцит вакансій; більша частина економіки на окупованій зоні
Херсонська	приб. 8,0	приб. 1,5	0,2	Частково окупований; критично мало вакансій
Всі інші регіони	-	-	0,5–2,0	Середньо стабільний ринок; переважно аграрний та промисловий сектори

Джерело: складено автором за даними [4, 6, 12, 18, 45]

Аналіз таблиці 13 засвідчує, що ринок праці України набув принципово нової просторової конфігурації. Загалом по країні станом на грудень 2025 р. зареєстровано 89,7 тис. безробітних при 65,7 тис. вакансій у середньому 0,7 пропозиції на одного безробітного, що свідчить про структурний дефіцит робочих місць на загальнонаціональному рівні.

Найбільш різкий контраст між столицею та прифронтовими регіонами. У Києві на кожного безробітного припадає 24,7 вакансії переважно в ІТ, фінансах та послугах, тоді як у Донецькій області цей показник становить 0,1–0,2: реальних пропозицій майже немає через окупацію та руйнування більшої частини економіки регіону. Критична ситуація також у Херсонській (0,2) та Миколаївській (0,5) областях, де суднобудування зруйноване, а підконтрольна територія обмежена. Харківська перебуває на рівні 0,7, однак постійне обстрілювання зумовило суттєве скорочення зайнятості порівняно з довоєнним рівнем. Відносно стійкими залишаються Дніпропетровська (2,0), Київська (2,3) та Львівська (3,1) регіони, що поєднують промислову базу з географічною безпекою та продовжують залучати релоковані підприємства і ВПО.

Ринок праці фактично розколовся на два сегменти: динамічний тилловий з дефіцитом кадрів та зростаючим попитом на працівників та депресивний прифронтовий, де проблема полягає у фізичній відсутності робочих місць. Цей розкол безпосередньо позначається на рівні доходів населення, а його кількісним вираженням слугує середньомісячна заробітна плата. Порівняльна характеристика по регіонах систематизована в таблиці 14.

Таблиця 14 – Середньомісячна номінальна заробітна плата по регіонах України за 2019–2023 рр., грн

Регіон	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення від серед. по Україні в 2023, %	Зростання ЗП 2019–2023, %	Ранг 2023
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вінницька	9302	10301	12489	13018	15286	-12,4	64,3	11
Волинська	8680	9268	11455	12052	14149	-18,9	63	21

Продовження таблиці 14

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Дніпропетровська	10759	11686	13680	14630	17170	-1,6	59,6	6
Донецька	11724	12653	14860	15765	18506	6,1	57,8	2
Житомирська	8535	9572	11633	12344	14490	-16,9	69,8	19
Закарпатська	9215	10186	12246	12665	14874	-14,7	61,4	15
Запорізька	10484	11565	13788	14703	17257	-1,1	64,6	4
Івано-Франківська	8824	9985	11991	12383	14543	-16,6	64,8	18
Київська	11010	11887	14286	15294	17949	2,9	63	3
Кіровоградська	8361	9611	11178	11866	13928	-20,1	66,6	24
Луганська	8740	10188	12185	12710	14924	-14,4	70,8	14
Львівська	9276	10307	12529	13233	15535	-10,9	67,5	9
Миколаївська	9981	11426	13812	14650	17197	-1,4	72,3	5
Одеська	9252	10341	12326	13138	15420	-11,6	66,7	10
Полтавська	9852	10824	12990	13720	16107	-7,7	63,5	7
Рівненська	8974	10260	12767	13575	15933	-8,7	77,5	8
Сумська	8588	9789	11851	12458	14626	-16,1	70,3	17
Тернопільська	8280	9384	11591	11981	14071	-19,3	69,9	23
Харківська	9087	9975	12053	12764	14983	-14,1	64,9	13
Херсонська	8192	9359	11399	12044	14139	-18,9	72,6	22
Хмельницька	8678	9878	12323	12827	15062	-13,6	73,6	12
Черкаська	8844	9802	11954	12610	14804	-15,1	67,4	16
Чернівецька	8074	9156	11191	11704	13742	-21,2	70,2	25
Чернігівська	8212	9336	11364	12064	14161	-18,8	72,4	20
м.Київ	15783	17090	20557	21775	25561	46,5	62	1
Україна	10504	11597	14018	14859	17442	-	66,0	-

Джерело: складено автором за даними [41, 47, 55]

Дані таблиці 14 демонструють, що номінальна заробітна плата в Україні за досліджуваний період зросла на 66,0 % з 10504 грн у 2019 р. до 17442 грн у 2023 р. Однак реальне зростання є значно скромнішим з огляду на інфляцію воєнного часу, яка суттєво нівелює номінальне підвищення доходів.

Беззаперечним лідером залишається м. Київ 25561 грн у 2023 р., або на 46,5 % вище від середнього по Україні. Такий відрив пояснюється концентрацією у столиці високооплачуваних секторів, а саме ІТ, фінансів, управління та міжнародних організацій. На 2-му місці Донецька область (18506 грн або 6,1 % від середнього), що є парадоксальним на перший погляд більшість зайнятих у підконтрольній частині регіону це військові, працівники силових структур та державного сектору з підвищеними тарифними ставками, тоді як приватна економіка фактично зупинилась. Це є яскравим проявом феномену «псевдодобробуту» воєнного часу, коли формальний статистичний показник не відображає реального стану економіки регіону. Схожа ситуація у Запорізькій (4-е місце, 17257 грн.) та Миколаївській (5-е місце, 17197 грн.) прифронтових регіонах із завищеною часткою оборонного сектору у структурі зайнятості.

Найнижчі зарплати зафіксовано у Чернівецькій (13742 грн, -21,2 % від середнього), Кіровоградській (13928 грн, -20,1 %) та Тернопільській (14071 грн, -19,3 %) областях, що є типовим для аграрних регіонів зі слабкою промисловою базою та хронічним відтоком кваліфікованих кадрів.

Найвищий приріст продемонстрували Рівненська (77,5 %), Миколаївська (72,3 %) та Луганська (70,8 %). Водночас м. Київ має найнижчий темп зростання серед усіх регіонів (62,0 %) закономірний ефект високої бази, чим вищою була вихідна заробітна плата у 2019 р., тим меншим є відносний приріст.

Рівень заробітної плати є важливим індикатором добробуту населення, однак він не відображає реальної виробничої активності регіону та його підприємницького потенціалу. Повнішу картину дає обсяг реалізованої продукції показник, що охоплює ширше коло господарських операцій і доступний у більш актуальному часовому розрізі. Дані Держстату охоплюють 2019-2023 рр. без урахування малих підприємств та тимчасово окупованих територій. Результати по всіх регіонах систематизовано в таблиці 15.

Таблиця 15 – Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання по регіонах України за 2019–2023 рр., млрд грн

Регіон	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхиленн я 2019- 2023, %	Частка у загальному 2023, %
1	2	3	4	5	6	7	8
м. Київ	4177,0	4342,6	5758,1	4662,7	5776,9	38,3	41,1
Дніпропетровська	1161,7	1185,1	1643,2	1159,0	1411,5	21,5	10
Київська	576,6	643,0	818,5	660,5	881,2	52,8	6,3
Львівська	466,7	508,9	671,6	712,1	855,4	83,3	6,1
Харківська	475,9	537,6	690,6	381,1	507,6	6,7	3,6
Одеська	444,7	511,4	659,0	468,8	574,7	29,2	4,1
Полтавська	326,6	341,2	461,2	324,7	375,8	15,1	2,7
Вінницька	228,2	237,3	326,3	273,0	359,0	57,3	2,6
Черкаська	235,5	246,4	355,5	297,4	342,5	45,4	2,4
Запорізька	338,8	341,7	484,2	333,7	295,4	-12,8	2,1
Волинська	206,7	200,0	269,0	267,4	295,1	42,8	2,1
Хмельницька	134,0	153,1	203,8	170,8	200,3	49,5	1,4
Житомирська	137,7	146,3	189,3	158,5	201,8	46,6	1,4
Тернопільська	88,0	103,0	149,6	137,1	163,2	85,5	1,2
Кіровоградська	123,6	136,8	173,8	143,7	178,1	44,1	1,3
Миколаївська	183,5	190,4	270,9	127,3	168,1	-8,4	1,2
Івано- Франківська	143,1	152,3	194,6	138,4	174,0	21,6	1,2
Закарпатська	84,9	88,2	117,4	109,0	131,1	54,4	0,9
Сумська	125,6	139,9	180,4	125,3	153,3	22,1	1,1
Рівненська	90,6	102,2	140,4	122,7	156,0	72,2	1,1
Чернігівська	125,4	135,9	305,3	114,4	143,8	14,7	1
Донецька	456,6	406,0	649,3	129,0	118,7	-74	0,8

Продовження таблиці 15

1	2	3	4	5	6	7	8
Чернівецька	51,6	58,2	75,6	67,1	99,7	93,2	0,7
Херсонська	90,8	100,0	135,8	31,7	11,0	-87,9	0,1
Луганська	50,2	55,0	66,5	4,5	0,8	-98,4	0
Україна	10725,4	11285,6	15240,1	11485,9	14052,8	31	100

Джерело: складено автором за даними [55]

Дані таблиці 15 засвідчують, що реалізована продукція по Україні в цілому зросла на 31,0 % з 10725,4 млрд. грн. у 2019 р. до 14052,8 млрд. грн. у 2023 р. Однак ця загальна позитивна динаміка приховує глибоко неоднорідну регіональну картину, яка кардинально змінилась після лютого 2022 р.

Ключовою тенденцією є подальша концентрація виробничої активності у безпечних регіонах. м. Київ у 2023 р. акумулює 41,1 % усього загальноукраїнського обсягу реалізації (5776,9 млрд. грн.), Дніпропетровська 10,0 %, Київська область 6,3 %, Львівська 6,1 %. Разом чотири лідери формують понад 63 % загальнонаціонального показника. При цьому Львівська демонструє найвищий темп зростання серед великих регіонів (83,3 % за 2019-2023 рр.), що є прямим відображенням релокаційного ефекту, тобто підприємства зі Сходу та Центру переміщались переважно до Галичини як найбільш безпечного та логістично зручного регіону.

Аналіз по роках виявляє характерний «профіль кризи», а саме різке падіння 2022 р. (загальний обсяг скоротився до 11485,9 млрд. грн., або на 24,6 % до 2021 р.) та часткове відновлення у 2023 р. Найгостріше падіння у 2022 р. зазнали регіони активних бойових дій та окупації, а саме Херсонська скоротила реалізацію з 135,8 до 31,7 млрд. грн. (у 4,3 рази), Луганська з 66,5 до 4,5 млрд. грн. (у 14,8 рази), Донецька з 649,3 до 129,0 млрд. грн. (майже у 5 разів). Відновлення 2023 р. у цих регіонах виявилось мінімальним або відсутнім є Луганська лише 0,8 млрд. грн., Херсонська 11,0 млрд. грн..

Серед регіонів, що продемонстрували стаке зростання упродовж усього досліджуваного періоду, вирізняються Тернопільська (85,5 %), Чернівецька (93,2 %), Рівненська (72,2 %) та Вінницька (57,3 %). Їхнє зростання пояснюється поєднанням географічної безпеки, притоку ВПО та підприємств-переселенців, а також розвитку агропромислового та харчового секторів, які менш вразливі до руйнувань воєнного часу. Натомість Запорізька (-12,8 %), Миколаївська (-8,4 %) та Харківська (6,7 % мінімальний номінальний приріст за 5 років в умовах інфляції понад 100 %) опинились у фактичній реальній рецесії, зумовленій прифронтовим становищем та значними виробничими втратами.

Обсяг реалізованої продукції відображає поточну виробничу активність регіону, однак не розкриває питання довгострокового інвестиційного потенціалу. Підприємства можуть нарощувати виробництво за рахунок наявних

потужностей, не вкладаючи коштів у розвиток. Відповідні дані систематизовано в таблиці 16.

Таблиця 16 - Капітальні інвестиції по регіонах України за 2019–2023 рр., млн грн

Регіон	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	КІ/особу 2023, тис. грн	Част. у підсум. 2023, %	Відхил. 2019- 2023, %
м. Київ	187812	135949	170053	93606	146577	49,7	37,1	-22
Дніпропетровська	72329	52356	65470	27593	40805	13,2	10,3	-43,6
Київська	31838	23046	35927	21046	33955	18,9	8,6	6,6
Львівська	22409	16221	24042	16495	21510	8,7	5,4	-4
Харківська	23806	17232	19439	5521	12190	4,7	3,1	-48,8
Полтавська	30103	21790	23808	13651	18153	13,4	4,6	-39,7
Вінницька	13804	9992	14013	9817	10670	7,1	2,7	-22,7
Одеська	23454	16977	18854	9367	9619	4,1	2,4	-59
Волинська	14083	10194	8263	7111	7290	7,1	1,8	-48,2
Чернігівська	8394	6076	8367	6668	9604	10	2,4	14,4
Рівненська	6818	4935	6076	5498	9829	8,6	2,5	44,2
Івано- Франківська	7472	5409	8408	5098	8430	6,2	2,1	12,8
Житомирська	10621	7688	9484	4098	7357	6,2	1,9	-30,7
Хмельницька	12724	9210	10875	7145	8437	6,9	2,1	-33,7
Черкаська	9788	7085	9590	6029	8311	7,2	2,1	-15,1
Тернопільська	8264	5982	8537	6241	6350	6,2	1,6	-23,2
Миколаївська	10806	7822	8273	3269	4723	4,3	1,2	-56,3
Закарпатська	5769	4176	5126	6703	6365	5,1	1,6	10,3
Сумська	8637	6252	7465	4014	5846	5,7	1,5	-32,3
Запорізька	16098	11653	18271	7316	5764	3,5	1,5	-64,2
Кіровоградська	7789	5638	6540	4429	4512	5	1,1	-42,1
Донецька	34681	25104	30073	5729	5796	1,4	1,5	-83,3
Чернівецька	3363	2434	3397	2634	2808	3,2	0,7	-16,5
Херсонська	5435	3934	5158	290	444	0,4	0,1	-91,8
Луганська	3709	2685	3292	229	104	0	0	-97,2
Україна	580000	419837	528802	279598	395450	9,6	100	-31,8

Джерело: складено автором за даними [43, 44, 48, 52, 53, 55]

Дані таблиці 16 підтверджують і поглиблюють картину регіональної нерівності, окреслену в попередньому аналізі, а саме капітальні інвестиції є найбільш чутливим індикатором реальних очікувань бізнесу щодо майбутнього регіону, і саме цей показник зафіксував найглибшу поляризацію за досліджуваний період.

Загальний обсяг КІ по Україні скоротився на 31,8 % з 580000 млн. грн. у 2019 р. до 395450 млн. грн. у 2023 р., що у реальному вираженні означає ще

глибше падіння з урахуванням інфляції. Ключовою точкою провалу став 2022 р. (279598 млн. грн.) скорочення майже вдвічі порівняно з довоєнним рівнем, після чого відбулося лише часткове відновлення.

Гіперконцентрація інвестицій є найбільш вираженою структурною рисою. м. Київ поглинає 37,1 % усіх КІ країни (146577 млн. грн. у 2023 р.), Дніпропетровська 10,3 %, Київська область 8,6 %. Разом три регіони акумулюють 56,0 % загальнонаціонального обсягу абсолютний рекорд концентрації за весь досліджуваний період. При цьому показник КІ на одну особу у м. Київ (49,7 тис. грн) перевищує показник Херсонської (0,4 тис. грн) у 124 рази.

Інвестиційний колапс у постраждалих регіонах є безпрецедентним. Луганська область скоротила КІ з 3709 млн. грн. у 2019 р. до 104 млн. грн. у 2023 р. (-97,2 %), Херсонська з 5435 до 444 млн. грн. (-91,8 %), Донецька з 34681 до 5796 млн. грн. (-83,3 %). Фактично ці регіони вибули з інвестиційного простору, бізнес не вкладає коштів у розвиток там, де немає безпеки та правової визначеності. Серед прифронтових регіонів критичне падіння також демонструють Харківська (-48,8 %), Запорізька (-64,2 %) та Одеська (-59,0 %).

Особливого аналітичного значення набувають регіони з позитивним відхиленням на тлі загального скорочення. Рівненська (44,2 %), Чернігівська (14,4 %), Київська область (6,6 %), Закарпатська (10,3 %) та Івано-Франківська (12,8 %) нарощували інвестиції попри воєнний стан. Для Рівненської та Закарпатської вирішальним фактором стала прикордонна логістична перевага та приплив бізнесу із зон ризику. Для Чернігівської ефект низької бази, тобто значна частина промислових потужностей була зруйнована у 2022 р., а відновлювальні інвестиції держави і донорів зараховуються до КІ.

Наведені дані свідчать про формування принципово нового інвестиційного ландшафту України, захід і центр країни концентрують капіталовкладення, тоді як постраждалі регіони перетворюються на інвестиційний вакуум. Ця просторова трансформація безпосередньо відбивається на зовнішньоекономічній активності регіонів, регіони з міцною виробничою базою та збереженою інфраструктурою генерують експорт, тоді як постраждалі від війни втрачають його разом із самим виробництвом. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі проаналізовано в таблиці 17.

Таблиця 17 - Регіональні обсяги експорту товарів по регіонах України за 2020–2024 рр., млн дол. США

Регіон	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2019-2023	
						+/-	%
1	2	3	4	5	6	7	8
м. Київ	12491,4	12427,6	15331,0	10463,7	9585,3	-2906,1	-23,3
Дніпропетровська	7907,2	7591,6	12163,8	6250,8	4702,4	-3204,8	-40,5
Вінницька	1455,3	1377,8	1309,3	1600,5	1720,1	264,8	18,2

Продовження таблиці 17

1	2	3	4	5	6	7	8
Київська	1948,4	1967,7	2550,5	2095,7	1900,4	-48,0	-2,5
Полтавська	2102,4	2317,3	3189,5	1867,0	1446,7	-655,7	-31,2
Одеська	1384,1	1360,4	1697,8	2400,1	1812,2	428,1	30,9
Запорізька	3080,6	2923,4	4741,0	2808,7	1456,9	-1623,7	-52,7
Закарпатська	1490,0	1349,5	1684,8	1970,4	1640,3	150,3	10,1
Черкаська	863,5	810,7	884,1	1293,9	1232,6	369,1	42,7
Волинська	694,0	642,9	832,5	1065,7	1030,0	336,0	48,4
Львівська	2202,1	2322,9	2932,5	3024,8	2750,1	548,0	24,9
Чернігівська	807,3	890,8	1189,7	717,5	916,8	109,5	13,6
Хмельницька	642,3	663,4	918,1	780,2	785,8	143,5	22,3
Тернопільська	434,3	448,1	678,9	780,4	742,3	308,0	70,9
Кіровоградська	707,0	912,7	1021,5	873,2	814,8	107,8	15,2
Сумська	883,4	974,4	1060,9	723,7	714,8	-168,6	-19,1
Житомирська	719,0	681,0	771,5	718,1	700,1	-18,9	-2,6
Рівненська	440,2	469,4	703,9	744,2	656,3	216,1	49,1
Харківська	1415,1	1471,2	1801,3	879,7	778,1	-637,0	-45,0
Івано-Франківська	911,4	757,7	1165,2	684,5	649,4	-262,0	-28,7
Чернівецька	213,8	168,4	207,3	286,6	210,2	-3,6	-1,7
Донецька	4631,6	3935,0	7037,6	284,2	199,4	-4432,2	-95,7
Херсонська	268,1	280,7	412,8	57,0	21,6	-246,5	-91,9
Луганська	152,9	129,6	167,9	8,7	0,4	-152,5	-99,7
Миколаївська	2152,5	2248,6	3457,1	1642,9	1008,5	-1144,0	-53,1
Україна	50054,6	49191,8	68072,3	44135,6	37584,3	-12470,3	-24,9

Джерело: складено автором за даними [55]

Дані таблиці 17 свідчать про суттєве скорочення загального експорту України з 50054,6 млн. дол. у 2019 р. до 37584,3 млн. дол. у 2023 р. (-24,9 %), причому пік припав на 2021 р. (68072,3 млн. дол.), а після початку повномасштабного вторгнення відбувся різкий обвал. Регіональна картина є вкрай неоднорідною і чітко відображає географію бойових дій. Найбільший абсолютний колапс зафіксовано у Донецькій (-95,7 %, з 4631,6 до 199,4 млн. дол.) та Луганській (-99,7 %, до 0,4 млн. дол.) областях регіонах, де більша частина промислового потенціалу або знищена, або перебуває на окупованій території. Херсонська втратила 91,9 % експорту, Запорізька 52,7 %, Миколаївська 53,1 %, Харківська 45,0 %. Навіть безумовний лідер м. Київ скоротив обсяги на 23,3 % через загальний шок торговельних ланцюгів. Водночас ряд регіонів суттєво наростив зовнішньоторговельну активність. Тернопільська (70,9 %), Рівненська (49,1 %), Волинська (48,4 %), Черкаська (42,7 %) та Одеська (30,9 %) збільшили експорт завдяки переорієнтації логістики на західні коридори, релокації переробних підприємств та зростанню агроекспорту. Львівська додала 24,9 % і у 2022-2023 рр. вийшла на 3-є місце в країні (2750,1 млн. дол.), що є прямим наслідком концентрації релокованого бізнесу в регіоні. Показово, що загальний

спад починається вже у 2022 р. (44135,6 млн. дол., -35,2 % до 2021 р.) і не відновився до довоєнного рівня у 2023 р. це свідчить про структурний, а не тимчасовий характер втрат, що значна частина колишнього експортного потенціалу знищена фізично і не може бути відновлена без масштабних інвестицій. Повну картину зовнішньоторговельного балансу формує і імпортна складова, аналіз якої наведено в таблиці 18.

Таблиця 18 - Регіональні обсяги імпорту товарів по регіонах України за 2020–2024 рр., млн дол. США

Регіон	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2019–2023 рр.	
						+/-	%
м. Київ	25690,3	23929,0	31039,0	22003,5	28128,5	2438,2	9,5
Львівська	3087,7	3443,4	4755,3	5387,5	5791,3	2703,6	87,6
Дніпропетровська	5522,2	4634,2	5872,3	3951,6	4423,9	-1098,3	-19,9
Київська	4112,3	4178,4	5593,4	3621,1	4557,5	445,2	10,8
Одеська	1881,1	2183,8	2311,1	2132,5	2356,3	475,2	25,3
Волинська	1455,9	1315,7	1814,4	2034,2	2579,6	1123,7	77,2
Харківська	1745,8	1797,3	2401,3	1252,9	1545,3	-200,5	-11,5
Закарпатська	1471,2	1255,4	1696,9	1645,4	1391,3	-79,9	-5,4
Житомирська	568,6	527,4	689,1	1206,0	1428,3	859,7	151,2
Полтавська	1360,2	1172,5	1879,8	1201,5	925,3	-434,9	-32,0
Запорізька	1529,8	1221,3	2046,7	1195,4	830,5	-699,3	-45,7
Вінницька	631,6	554,5	699,1	622,8	900,5	268,9	42,6
Хмельницька	564,0	507,3	628,6	707,5	658,9	94,9	16,8
Рівненська	382,6	383,0	577,0	550,9	749,9	367,3	96,0
Черкаська	477,4	679,5	1053,9	607,0	659,5	182,1	38,1
Тернопільська	450,1	406,0	530,3	518,9	666,9	216,8	48,2
Сумська	656,5	836,1	857,4	582,5	534,2	-122,3	-18,6
Івано-Франківська	831,8	639,3	995,7	598,0	555,4	-276,4	-33,2
Чернівецька	208,6	170,9	194,5	486,3	506,4	297,8	142,8
Миколаївська	988,5	789,9	1194,0	733,5	545,0	-443,5	-44,9
Чернігівська	419,4	342,0	483,5	300,4	279,5	-139,9	-33,4
Кіровоградська	250,1	232,8	292,3	249,5	260,2	10,1	4,0
Донецька	2224,4	1445,8	1892,1	139,1	60,1	-2164,3	-97,3
Херсонська	407,1	327,0	267,1	36,8	20,4	-386,7	-95,0
Луганська	253,0	212,3	264,2	12,3	2,1	-250,9	-99,2
Україна	60800,2	54336,1	72843,1	55295,7	63763,5	2963,3	4,9

Джерело: складено автором [55]

Дані таблиці 18 відображають принципово іншу динаміку порівняно з експортом, загальний імпорт України зріс на 4,9 % з 60800,2 млн. дол. у 2019 р. до 63763,5 млн. дол. у 2023 р. Це означає, що при одночасному скороченні експорту на 24,9 % від'ємне торговельне сальдо суттєво розширилось,

відображаючи структурну залежність воєнної економіки від зовнішніх поставок озброєння, пального та гуманітарних товарів.

Найбільшим імпортером залишається м. Київ (28128,5 млн. дол. у 2023 р., або 44,1 % загальноукраїнського обсягу), що пояснюється концентрацією оптово-торговельних компаній та розподільчих центрів у столиці. Принципово важливою є поява Львівської на 2-му місці (5791,3 млн. дол., 87,6 % до 2019 р.) регіон став головним транзитним хабом для товарів із країн ЄС. Схожу роль відіграють Волинська (77,2 %), Житомирська (151,2 %) та Рівненська (96,0 %) усі прикордонні або наближені до кордону з ЄС регіони, що переорієнтували імпортерні потоки через нові логістичні коридори. Чернівецька зросла на 142,8 % завдяки активізації румунського та молдовського напрямків транзиту.

Натомість прифронтові та постраждалі регіони зазнали катастрофічного скорочення імпорту, що є прямим відображенням зупинки виробничої діяльності та відтоку населення. Луганська втратила 99,2 % імпорту (до 2,1 млн. дол.), Донецька 97,3 % (до 60,1 млн. дол.), Херсонська 95,0 %. Серед регіонів із суттєвими втратами вирізняються також Запорізька (-45,7 %), Миколаївська (-44,9 %) та Полтавська (-32,0 %).

Аналіз зовнішньої торгівлі підтверджує головний висновок, що економічна активність зміщується на захід і центр країни, тоді як постраждалі регіони втрачають зовнішньоекономічні зв'язки разом із виробничою базою. Ця просторова трансформація безпосередньо позначається на фінансовій спроможності місцевих бюджетів адже зовнішньоторговельна активність визначає обсяги ПДФО, єдиного податку та надходжень від підприємств-платників. Динаміку доходів місцевих бюджетів проаналізовано в таблиці 19.

Таблиця 19 - Доходи загального фонду місцевих бюджетів України без урахування міжбюджетних трансфертів за 2019-2023 рр., млрд. грн

Рік	Обсяг, млрд грн	Відхилення до попереднього року, млрд грн	Відхилення, %	Частка у зведеному бюджеті, %
2019	275,0	—	—	23,3
2020	311,1	36,1	13,1	22,6
2021	351,9	40,8	13,1	22,0
2022	398,1	46,2	13,1	24,4
2023	441,9	43,8	11,0	17,8

Джерело: складено автором [15, 41, 49, 50]

Дані таблиці 19 відображають стійке зростання власних доходів місцевих бюджетів упродовж усього досліджуваного періоду з 275,0 млрд. грн. у 2019 р. до 441,9 млрд грн у 2023 р. (60,7 % номінально), що є неочевидним результатом в умовах воєнного стану. Довоєнний період (2019-2021 рр.) характеризувався стабільним щорічним приростом на 13,1% та часткою місцевих бюджетів у зведеному бюджеті на рівні 22,0-23,3%, що відображало збалансований розподіл

фіскальних ресурсів завдяки реформі децентралізації. Парадоксально, але у 2022 р., попри повномасштабне вторгнення, доходи зросли на 46,2 млрд грн (13,1%), а частка досягла рекордних 24,4% через зарахування ПДФО з грошового забезпечення мобілізованих до місцевих бюджетів. Натомість у 2023 р., після перерозподілу військового ПДФО на користь держбюджету, частка впала до 17,8% найнижчого значення за п'ять років, хоча абсолютне зростання (43,8 млрд грн) тривало завдяки іншим джерелам у безпечних регіонах.

Таким чином, динаміка доходів місцевих бюджетів ілюструє обидва виміри регіональної нерівності воєнного часу: тилові регіони зміцнювали фінансову базу, тоді як постраждалі ставали дедалі залежнішими від центральних трансфертів. Поряд із внутрішніми бюджетними ресурсами визначальну роль у фінансуванні економіки відіграє зовнішнє інвестування, стан якого відображено в таблиці 20.

Таблиця 20 – Накопичені залишки прямих іноземних інвестицій в економіці України та чистий приплив за 2019–2023 рр.

Рік	Залишки ПІІ, млрд дол.	Відхилення		Чистий приплив за рік, млрд дол.	Ключова характеристика
		млрд грн	%		
2019	47,5	-	-	5,8	Довоєнний базис; дані до 2020 р. за методологією без урахування реінвестування
2020	57,6	10,1	21,3	1,2	Зростання залишків переважно завдяки реінвестуванню; нові вкладення мінімальні
2021	65,7	8,1	14,1	6,5	Рекордний рівень залишків; 65 746,8 млн дол.
2022	51,0	-14,7	-22,4	-2,3	Шок від вторгнення; - 50 986,7 млн. дол.
2023	54,2	3,2	6,3	4,2	Залишки приб. 54,2 млрд.грн. (37,1 капітал 17,1 боргові); приплив переважно реінвестиції

Джерело: складено автором [41, 42, 51]

Загальний аналіз соціально-економічного розвитку регіонів України у 2019-2023 рр. підтверджує, що проблеми нерівності суттєво поглибились після 2022 р. Три групи регіонів мають принципово різну соціально-економічну траєкторію. До першої групи, відносно стабільних, належать Київ, Львів, Дніпро, Одеса вони зберегли виробничу та інвестиційну активність, залучили ВПО та бізнес. До другої регіони під постійним тиском, як Харківська, Сумська, Запорізька прифронтові, зі значним скороченням виробництва та відтоком населення, але ще функціональні. До третьої практично зруйновані: Донецька, Луганська, Херсонська де економічна діяльність мінімальна, інвестиції відсутні, а демографічні втрати критичні.

Виявлене тривимірне розшарування, однак, є якісною характеристикою, що потребує кількісного підкріплення. Для об'єктивної оцінки глибини міжрегіональних диспропорцій недостатньо описати траєкторії окремих регіонів необхідно виміряти ступінь розкиду значень у масштабах усієї регіональної системи та встановити, чи є ця нерівність структурною закономірністю, що існувала ще до 2022 р., чи виключно наслідком воєнного шоку. Відповідь на це питання дають статистичні індикатори міжрегіональної варіації коефіцієнт варіації (CV) та відношення максимального значення до мінімального (max/min) [37]. Результати розрахунків по п'яти ключових показниках за 2019-2023 рр. систематизовано в таблиці 21.

Таблиця 21 – Коефіцієнти варіації та співвідношення max/min по ключових показниках регіонального розвитку України за 2019–2023 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
CV по ВРП на одну особу, %	65,0	64,1	63,4	74,9	77,1
Max/min по ВРП/особу, разів	17,2	16,9	17,5	204,8	1 367,5
CV по ЗП (середньорічна), %	17,1	15,5	15,0	15,4	15,4
Max/min по ЗП, разів	2,0	1,9	1,8	1,9	1,9
CV по КІ на одну особу, %	103,3	101,2	101,0	99,8	115,6
Max/min по КІ/особу, разів	36,9	35,6	36,4	288,2	1 013,8
CV по КІ (загальні), %	160,8	160,8	160,0	163,2	182,2
Max/min по КІ загальних, разів	55,8	55,9	51,7	408,8	1 409,4
CV по реалізації/особу, %	130,1	127,5	123,4	137,0	140,1
Max/min по реалізації/ос, разів	59,3	56,2	61,7	738,1	5 138,6

Джерело: розрахунки автора за даними [55].

Наведені коефіцієнти варіації дозволяють зробити кілька принципових висновків щодо глибини та динаміки міжрегіональних диспропорцій в Україні.

По-перше, нерівність за ВРП на одну особу (CV = 63,4-65,0% у 2019-2021 рр.) є надзвичайно високою та стабільною до початку повномасштабної агресії, що свідчить про її системний, а не кон'юнктурний характер. Для порівняння: у більшості країн ЄС-27 аналогічний коефіцієнт не перевищує 25-35%, тобто регіональна нерівність в Україні є у 2-2,5 рази глибшою [54]. Після 2022 р. CV стрімко зросло до 74,9-77,1% через фактичне вилучення Луганської, Херсонської та Донецької областей з економічного простору.

По-друге, нерівність за заробітною платою (CV = 15,0–17,1%) суттєво менша, ніж за ВРП та КІ. Це пояснюється нівелюючою роллю мінімальної заробітної плати та бюджетного сектору, що формує парадоксальну ситуацію: за рівнем ЗП регіони не такі різні, як за рівнем виробленого продукту. Це явище особливо яскраво виявляється у постраждалих регіонах так званий ефект «псевдодобробуту», коли формальні грошові доходи зберігаються за рахунок держсектору при фактичному колапсі виробництва (детально проаналізовано в таблиці 22).

По-третє, найбільш гостра нерівність за капітальними інвестиціями: CV = 182,2% у 2023 р. і відношення max/min = 1 409 разів (Київ і Луганська) означає фактичний інвестиційний вакуум у прифронтових регіонах. Аналогічно за реалізацією продукції/особу: max/min = 5 139 разів (2023 р.). Порівняно з 2019 р. (55,8 та 59,3 разів відповідно) ці показники зросли у 25–87 разів стрибкоподібно і системне поглиблення просторової нерівності під впливом збройної агресії.

Кількісне вимірювання нерівності через CV і max/min дає змогу оцінити масштаб диспропорцій, однак не розкриває позиції кожного конкретного регіону. Для з'ясування того, наскільки кожен регіон відхиляється від умовного середнього рівня, розраховано таблицю 22.

Таблиця 22 – Відхилення регіонів України від середнього значення по ключових показниках розвитку у 2023 р., %

Регіон	ВРП/ос відх., %	ЗП відх., %	КІ/ос відх., %	Реаліз./ос відх., %	Сума відхилень	Група розвитку
м. Київ	310,6	62,0	500,8	637,1	1510,5	I - Лідери
Київська	65,4	13,8	128,5	84,8	292,5	I - Лідери
Дніпропетровська	53,0	8,8	59,6	71,8	193,2	I - Лідери
Полтавська	52,2	2,1	62,0	4,8	121,1	I - Лідери
Львівська	44,1	-1,5	5,2	30,1	77,9	II - Вище сер.
Вінницька	19,8	-3,1	-14,2	-10,3	-7,8	II - Вище сер.
Кіровоградська	6,9	-11,7	-39,6	-25,7	-70,1	II - Вище сер.
Черкаська	3,1	-6,2	-13,0	11,2	-4,9	II - Вище сер.
Житомирська	-2,4	-8,2	-25,0	-35,5	-71,1	III - Середні
Одеська	-4,6	-2,3	-50,4	-7,9	-65,2	III - Середні
Волинська	-5,9	-10,3	-14,2	8,8	-21,6	III - Середні
Хмельницька	-9,2	-4,5	-16,6	-38,6	-68,9	III - Середні
Харківська	-14,4	-5,0	-43,2	-26,4	-89,0	III - Середні
Тернопільська	-17,6	-10,8	-25,0	-39,8	-93,2	III - Середні
Рівненська	-18,1	1,0	4,0	-48,5	-61,6	III - Середні
Сумська	-18,2	-7,3	-31,1	-44,2	-100,8	III - Середні
Запорізька	-19,3	9,4	-57,7	-32,0	-99,6	IV - Нижче сер.
Чернівецька	-23,4	-12,9	-61,3	-57,8	-155,4	IV - Нижче сер.
Івано- Франківська	-25,0	-7,8	-25,0	-51,5	-109,3	IV - Нижче сер.
Миколаївська	-33,2	9,0	-48,0	-42,0	-114,2	IV - Нижче сер.
Закарпатська	-35,8	-5,7	-38,3	-60,3	-140,1	IV - Нижче сер.
Чернігівська	-47,2	-10,2	20,9	-43,5	-80,0	IV - Нижче сер.
Донецька	-87,9	17,3	-83,1	-89,0	-242,7	V - Відстаючі
Херсонська	-93,2	-10,4	-95,2	-95,9	-294,7	V - Відстаючі
Луганська	-99,7	-5,4	-	-99,9	-205,0	V - Відстаючі
Середнє по Україні	0,0	0,0	0,0	0,0	-	Базове значення

Джерело: розрахунки автора за даними Держстату України [16, 55].

Аналіз таблиці 22 дозволяє виокремити чотири структурні групи регіонів за профілем відхилень. Перша безумовні лідери (м. Київ, Дніпропетровська, Київська): позитивні відхилення за всіма чотирма показниками. Київ перевищує середнє по ВРП/ос на 310,6%, по КІ/ос більш ніж у 6 разів, по реалізації/ос у 7-8 разів. Це наочно ілюструє феномен столичної агломерації, яка поглинає людський капітал, інвестиції і виробничу активність усього господарства. Київська область вийшла на 2-е місце завдяки субурбанізаційному ефекту та концентрації релокованого бізнесу. Друга регіони з розщепленим профілем: Луганська (14,8% по ЗП, але -99,8% по КІ/ос, реалізація/ос близька до нуля), Донецька (2,5% по ЗП, -89,1% по КІ/ос, реалізація/ос -90,7%). Економіка фактично не функціонує, однак ті небагато зайнятих у підконтрольній зоні зайняті переважно у держсекторі та силових структурах з відносно вищими ставками класичний «псевдодобробут» воєнного часу. Третя симетрично відстаючі: Чернівецька, Закарпатська, Тернопільська від'ємне відхилення за більшістю показників, що відображає стійку аграрно-трудова модель із хронічно слабкою промисловістю та міграційним відтоком. Попри воєнну безпеку, ці регіони не скористалися ефектом релокації повною мірою через слабку виробничу та логістичну інфраструктуру. Четверта постраждалі від війни (Херсонська, Донецька, Луганська): катастрофічні КІ та реалізація при відносно збережених ЗП прояв «помаранчевої зони», коли формальні доходи ще тримаються, а реальна економічна тканина вже зруйнована. Це підтверджується й кількісно, Херсонська має від'ємну суму відхилень -131,1 при відносно прийнятній ЗП (-8,7% від середнього).

Таким чином, аналіз відхилень від середнього засвідчує, що регіональна нерівність в Україні виявляється через чотири принципово різні профілі: концентрацію потенціалу у лідерів, «псевдодобробут» постраждалих, хронічну слабкість аграрної периферії та господарський колапс окупованих зон. Спільним знаменником для трьох останніх груп є дефіцит інвестицій, тоді як лідери нарощують капіталовкладення що ще більше поглиблює просторову нерівність.

Особливо промовистою ілюстрацією цього процесу є динаміка розподілу капітальних інвестицій, якщо у 2019 р. чотири регіони-лідери акумулювали 54,2% усіх КІ, то у 2023 р. їхня частка зросла до 61,4% тобто за чотири роки ще 7,2 позиції. загальнонаціонального інвестиційного ресурсу сконцентрувалось у і без того найпотужніших регіонах. Це безпосередньо підтверджує висновок таблиці 21 про зростання CV капітальних інвестицій з 160,8% до 182,2% і свідчить про те, що воєнний час не лише не зупинив концентрацію капіталу, а суттєво її прискорив, що унаочнено на рисунку 1.

Рисунок 1 наочно підтверджує структурну тенденцію до поглиблення інвестиційної концентрації, тобто частка чотирьох регіонів-лідерів зросла з 54,2% до 61,4% попри воєнний стан.

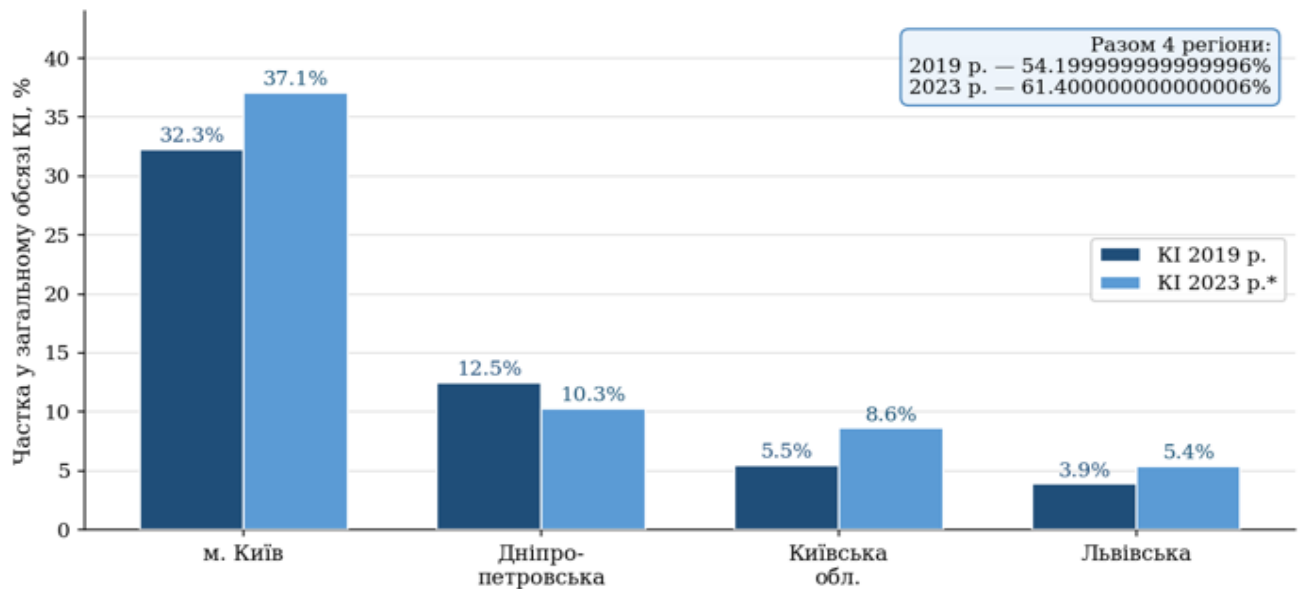

Рисунок 1 – Частка регіонів-лідерів у загальному обсязі капітальних інвестицій у 2019 та 2023 рр., %

Джерело: розрахунки автора за даними Держстату України [55]

Однак зворотним боком цього процесу є інвестиційний колапс у постраждалих регіонах, масштаби якого безпосередньо визначаються обсягами фізичних руйнувань. Кількісну оцінку прямих збитків інфраструктурі по регіонах систематизовано в таблиці 23.

Таблиця 23 – Оцінка прямих збитків інфраструктурі по регіонах України (2023–2024 рр.), млрд дол. США

Регіон	Прямі збитки черв. 2023 р., млрд дол.	Прямі збитки поч. 2024 р., млрд дол.	Прямі збитки лист. 2024 р., млрд дол.	Частка від загальних 2024, %
Донецька	38,8	37,4	38,6	22,7
Харківська	31,1	30,2	32,2	19,0
Луганська	17,0	17,1	17,0	10,0
Запорізька	13,4	14,8	13,4	7,9
Київська	10,0	11,2	12,4	7,3
Херсонська	10,5	12,3	8,8	5,2
Миколаївська	7,4	7,9	5,9	3,5
Чернігівська	6,4	5,8	3,9	2,3
Сумська	3,2	3,4	3,7	2,2
м. Київ	1,2	2,1	2,5	1,5
Дніпропетровська	2,2	3,4	1,9	1,1
Одеська	0,7	1,5	1,1	0,6
Україна (разом)	150,5	157,2	169,8	100,0

Сума збитків по 12 регіонах не дорівнює загальноукраїнському показнику, оскільки частина збитків (залізнична та портова інфраструктура, цифрові мережі) не має регіональної розбивки [16]. Збитки решти 13 регіонів — переважно ракетні удари по енергетиці.

Джерело: розрахунки автора за даними KSE Institute [16].

Повномасштабне вторгнення завдало безпрецедентного структурного шоку, а саме прямі збитки зросли з 150,5 млрд. дол. (червень 2023 р.) до 169,8 млрд. дол. (листопад 2024 р.), а сукупні економічні втрати, за оцінками KSE Institute, сягають 543–600 млрд. дол. Збитки розподілені нерівномірно відповідно до географії бойових дій. Донецька (38,6 млрд. дол., 22,7%) і Харківська (32,2 млрд. дол., 19,0%) області акумулюють понад 40% загальноукраїнських збитків, тоді як Луганська (17,0 млрд. дол.) є найважчим випадком за відносними показниками практично вся підконтрольна економіка зруйнована. П'ять найпостраждаліших регіонів концентрують понад 67% загальнонаціональних збитків. Примітно, що Київська область, попри значні збитки (12,4 млрд. дол.), демонструє позитивну інвестиційну динаміку (6,6% КІ за 2019–2023) завдяки столичній функції та припливу ВПО, що підтверджує нелінійний вплив руйнувань на розвиток залежно від безпекового статусу регіону. Регіональний розподіл прямих збитків інфраструктурі унаочнено на рисунку 2, який демонструє критичну концентрацію руйнувань у зоні активних бойових дій та їх значне зменшення у віддалених від фронту регіонах.

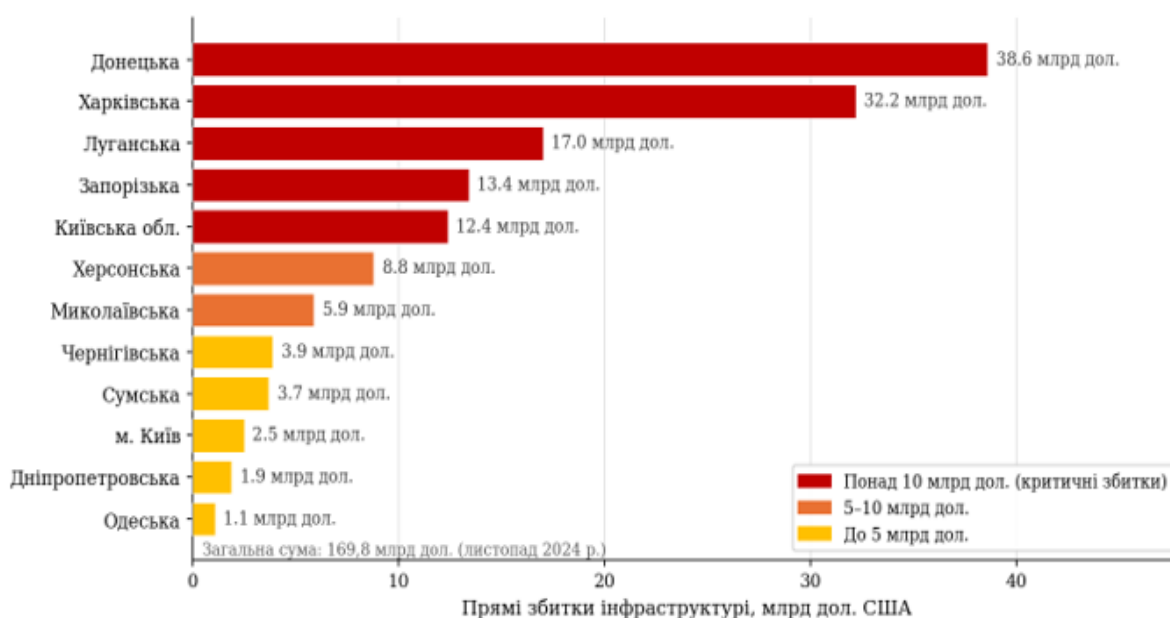

Рисунок 2 - Розподіл прямих збитків інфраструктурі по регіонах України станом на листопад 2024 р., млрд дол.

Джерело: складено автором за даними KSE Institute [16]

Рисунок 3 унаочнює катастрофічну нерівномірність воєнних руйнувань: п'ять регіонів Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька та Київська акумулюють понад 67% загальної суми прямих збитків, тоді як решта країни зазнала переважно точкових ударів по енергетичній інфраструктурі. Наведені дані свідчать про те, що масштаби фізичних руйнувань є нерівномірними та безпосередньо визначають виробничий і інвестиційний потенціал регіонів. Разом

із тим повноцінна оцінка рівня регіонального розвитку не може ґрунтуватися виключно на показнику збитків вона потребує комплексного врахування економічного потенціалу, рівня доходів населення, інвестиційної активності та виробничої динаміки одночасно. Для такої інтегральної оцінки розроблено зведений рейтинг регіонів на основі п'яти ключових показників методом суми рангів, результати якого систематизовано в таблиці 24.

Таблиця 24 – Зведений рейтинг регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку за 2019–2023 рр.

Місце	Регіон	ВРП/ос 2023	ЗП 2023	КІ/ос 2023	Рлзд/ос 2023	Приріст ЗП 2019– 2023	Сума рангів	Група розвитк у
1	м. Київ	1	1	1	1	22	26	I — лідери
2	Київська	2	3	2	2	20	29	I — лідери
3	Львівська	5	9	6	4	11	35	I — лідери
4	Полтавська	4	7	3	7	19	40	I — лідери
5	Дніпропетровська	3	6	4	3	24	40	II — вище серед.
6	Черкаська	8	16	8	5	12	49	II — вище серед.
7	Рівненська	15	8	7	19	1	50	II — вище серед.
8	Хмельницька	12	12	11	14	2	51	II — вище серед.
9	Вінницька	6	11	9	9	18	53	III — середні
10	Одеська	10	10	20	8	13	61	III — середні
11	Житомирська	9	19	12	13	10	63	III — середні
12	Миколаївська	20	5	19	16	5	65	III — середні
13	Чернігівська	22	20	5	17	4	68	III — середні
14	Волинська	11	21	10	6	21	69	III — середні
15	Харківська	13	13	18	11	15	70	III — середні
16	Запорізька	17	4	21	12	17	71	III — середні
17	Кіровоградська	7	24	17	10	14	72	IV — нижче серед.
18	Сумська	16	17	15	18	7	73	IV — нижче серед.
19	Тернопільська	14	23	14	15	9	75	IV — нижче серед.
20	Івано-Франківська	19	18	13	20	16	86	IV — нижче серед.
21	Чернівецька	18	25	22	21	8	94	V — відстаючі
22	Луганська	25	14	25	25	6	95	V — відстаючі
23	Донецька	23	2	23	23	25	96	V — відстаючі
24	Херсонська	24	22	24	24	3	97	V — відстаючі
25	Закарпатська	21	15	16	22	23	97	V — відстаючі

Джерело: розрахунки автора за даними Держстату України [47, 48, 55].

Результати таблиці 24 підтверджують структурну поляризацію регіонів України, яка існувала ще до 2022 р. і поглибилась під впливом воєнних дій.

Група I - лідери (місця 1-4: м. Київ, Київська, Львівська, Полтавська) характеризується концентрацією виробничого, сервісного та інвестиційного потенціалу. Ці регіони є економічними «точками тяжіння», до яких переміщуються капітал, підприємства та людські ресурси з кризових зон. Порівняно з довоєнним рейтингом суттєво посилилась позиція Львівської (3-тє місце) наслідок релокаційного ефекту 2022-2023 рр.

Група II - вище середнього (місця 5-8: Дніпропетровська, Черкаська, Рівненська, Хмельницька) демонструє стабільне аграрно-промислове виробництво, відносну безпеку та прийнятну інвестиційну активність. Вхід Рівненської та Хмельницької до цієї групи є результатом найвищого темпу зростання ЗП 2019-2023 (1-е та 2-е місця відповідно), що відображає відносне зміцнення добробуту населення на тлі приймання ВПО.

Група III - середні (місця 9-16) переважно центральні та прикордонні регіони зі збалансованою, але не динамічною структурою економіки. Найбільш драматичне падіння серед великих регіонів демонструє Харківська 15-е місце у 2023 р. проти 5–6-го у довоєнному рейтингу, що є прямим наслідком прифронтового становища та значних виробничих втрат.

Група IV - нижче середнього (місця 17-20: Кіровоградська, Сумська, Тернопільська, Івано-Франківська) об'єднує регіони зі слабкою промисловою базою, хронічним міграційним відтоком або прифронтовим становищем. Показовим є випадок Кіровоградської: регіон не постраждав від бойових дій, однак хронічно слабка економіка і відтік кадрів не дозволяють піднятися вище четвертої групи.

Група V - відстаючі та постраждалі (місця 21-25: Чернівецька, Луганська, Донецька, Херсонська, Закарпатська) поєднують слабкість довоєнної економіки з деструктивним впливом бойових дій. Особливої уваги заслуговують Луганська (22-е місце, але 14-й ранг за ЗП) і Донецька (23-є місце, але 2-й ранг за ЗП) яскравий прояв «псевдодобробуту» воєнного часу, коли формальні статистичні індикатори не відображають реального стану економіки. Закарпатська опинилась у групі V попри географічну безпеку та прикордонне положення через хронічно слабку виробничу базу і мінімальні капітальні інвестиції.

Виокремлені групи регіонів демонструють не лише різний поточний рівень розвитку, а й принципово різні траєкторії на перспективу. Для кількісної оцінки цих траєкторій та визначення ймовірного розриву між групами за умови збереження наявних тенденцій застосовано лінійне прогнозування методом найменших квадратів, результати якого наведено на рисунку 4.

Лінійне прогнозування методом МНК. На основі часового ряду 2019–2023 рр. побудовано лінійні тренди обсягу реалізованої продукції для трьох груп регіонів, виокремлених у таблиці 24. Отримано такі рівняння трендів (де $t = 1$ для

2019 р.): лідери - $\hat{Y} = 5\,934,3 + 560,1 \cdot t$; середні - $\hat{Y} = 987,6 + 143,3 \cdot t$; постраждалих - $\hat{Y} = 2\,010,1 - 161,2 \cdot t$. Прогноз на 2029 р.: лідери - 12 095,4 млрд грн, середні — 2 563,9 млрд. грн., постраждалих - 236,9 млрд. грн. Від'ємний коефіцієнт тренду постраждалих (-161,2) є ключовим кількісним обґрунтуванням необхідності активного державного втручання: без цілеспрямованих заходів розрив між лідерами і постраждалими щороку зростатиме приблизно на 720 млрд. грн., а до 2029 р. виробнича активність постраждалих регіонів наблизиться до нуля.

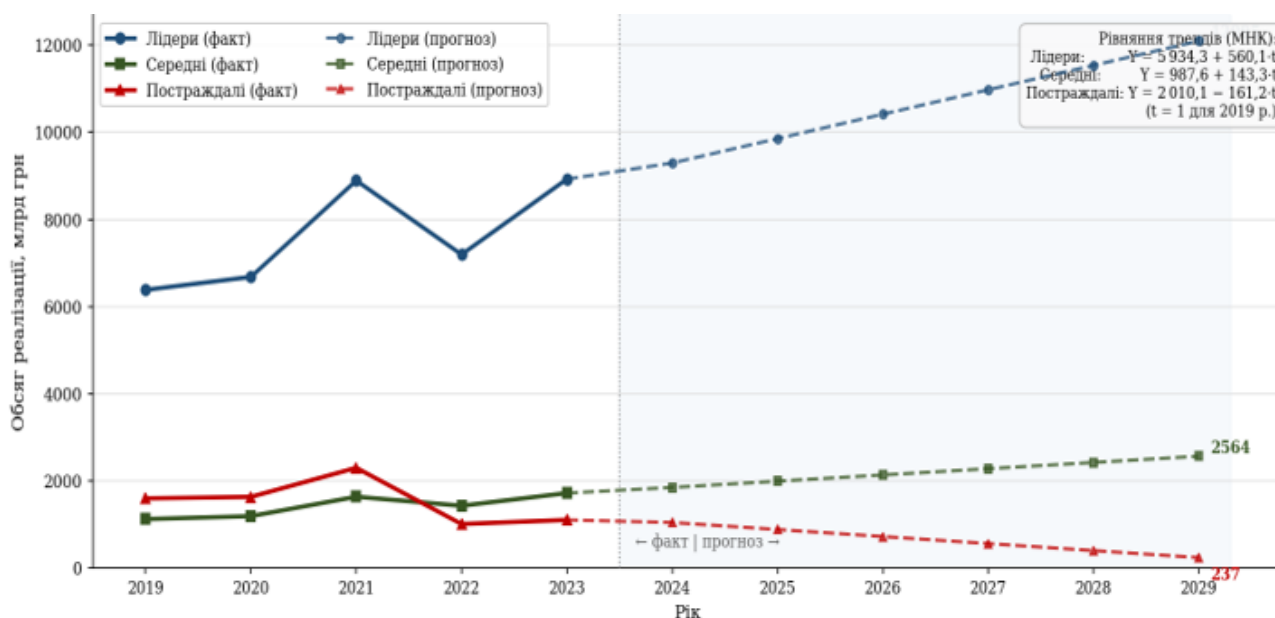

Рисунок 4 – Динаміка та прогноз обсягу реалізованої продукції по групах регіонів за 2019–2025 рр., млрд грн

Джерело: розрахунки автора за даними [55].

Рисунок 4 наочно підтверджує розбіжність траєкторій трьох груп регіонів: висхідний тренд лідерів, помірне зростання середніх та стійкий спадний тренд постраждалих регіонів, що за умови збереження поточних тенденцій без активного державного втручання до 2029 р. призведе до фактичного зникнення виробничої активності в останній групі. Встановлений прогноз дозволяє не лише констатувати наявну диференціацію, а й перевірити статистичну значущість зв'язку між масштабами воєнних руйнувань та падінням виробничої активності.

Виявлені диспропорції у виробничому потенціалі, інвестиційній активності, рівні добробуту та масштабах руйнувань свідчать про те, що регіони України перебувають на принципово різних траєкторіях розвитку, а ця відмінність не може бути зведена до одного показника. Для системної оцінки сильних і слабких сторін, можливостей та загроз регіонального розвитку країни в умовах повномасштабної збройної агресії проведено SWOT-аналіз, результати якого систематизовані в таблиці 25.

Таблиця 25 – SWOT-аналіз регіонального розвитку України в умовах повномасштабної збройної агресії 2022–2023 рр.

S - СИЛЬНІ СТОРОНИ	W - СЛАБКІ СТОРОНИ
• Сформована нормативна база: Закон «Про засади», ДСРР 2021–2027, DREAM, Ukraine Facility • 1 469 фінансово самостійних ОТГ з досвідом стратегічного планування • Зростання тилової економіки (реалізація): Тернопільська 85,5%, Чернівецька 93,2%, Львівська 83,3% (2019–2023) • Чотири регіони-лідери (Київ, Дніпропетровська, Київська, Львівська) зберегли виробничий потенціал • Функціональна типологізація регіонів (КМУ № 1493/2025) як база диференційованої політики • Релокація 28 тис. підприємств до безпечних регіонів у 2022–2023 рр. як досвід адаптації	• Гіперконцентрація: м. Київ акумулює 37,1% КІ та 41,1% реалізації (2023); CV КІ = 182,2% • Відсутність регіональної статистики ВРП (з 2022) та ЗП (2022-2024) - методологічна прогалина • Залежність постраждалих регіонів від центральних трансфертів, підрив принципу субсидіарності • Лише 75 з 1469 ОТГ охоплено системою DREAM - низька адміністративна спроможність малих громад • Феномен псевдодобробуту: Донецька - 2-ге місце за ЗП при падінні реалізації на -81,7% (2021-2023) • CV по реалізації/особу = 140,1% (2023); max/min = 5 139 разів — критична просторова нерівність
O - МОЖЛИВОСТІ	T - ЗАГРОЗИ
• Ukraine Facility (50 млрд євро, 2024–2027): $\geq 20\%$ безпосередньо субнаціональним органам влади • ДФРР 3.0: 90 млрд грн на 2026-2028 рр. за принципами структурних фондів ЄС • Євроінтеграція: вимоги Розділу 22 стимулюють реформи регіональної статистики та управління • Прикордонні регіони (Закарпатська, Волинська, Чернівецька) - потенціал євро регіонів та транскордонного співробітництва • Повоєнне відновлення як можливість структурної диверсифікації монопромислових регіонів Сходу • Активізація тилих регіонів: Київська область - єдиний регіон з позитивним демографічним балансом (0,17%, 2019–2023)	• Тривання збройної агресії: прямі збитки інфраструктурі - 169,8 млрд дол. (листопад 2024 р.); приріст 8% за рік • Демографічна криза: втрати 762,7 тис. осіб (2019–2023); ще понад 6 млн громадян за кордоном • Незворотна деіндустріалізація Сходу: КІ Луганської -97,2%, Херсонської -91,8%, Донецької -83,3% (2019-2023) • Поглиблення структурного розриву: спадний тренд постраждалих ($\hat{Y} = 2010 - 161 \cdot t$) без активної держполітики • Обмежена доступність міжнародного фінансування для малих ОТГ через дефіцит кадрів та технічних можливостей • Ризик остаточної втрати трудового потенціалу регіонів-донорів (Донецька, Луганська) після деокупації

Джерело: складено автором за результатами дослідження

Результати SWOT-аналізу таблиці 25 підтверджують, що регіональний розвиток України перебуває в точці стратегічного вибору. Сформована нормативна база, активізація тилих регіонів та потужна міжнародна підтримка

можуть бути реалізовані лише за умови цілеспрямованого подолання ключових слабких сторін насамперед гіперконцентрації ресурсів у Київській агломерації (CV KI = 182,2%), слабкої спроможності малих ОТГ та відсутності актуальної регіональної статистики. Ігнорування основних загроз тривання бойових дій, демографічної кризи та ризику незворотної деіндустріалізації Сходу (спадний тренд $\hat{Y} = 2010 - 161 \cdot t$) може закріпити нову, глибшу просторову диспропорцію на десятиліття вперед.

Регіональна нерівність в Україні склалася не за один рік вона формувалася одразу в трьох площинах. По-перше, ще до 2022 р. існувала глибока структурна поляризація між столицею та периферією, яка накопичувалась упродовж тридцяти років незалежності. По-друге, повномасштабне вторгнення різко поглибило розрив між безпечними тилловими регіонами та прифронтовими, де виробництво зупинилось, а інвестиції зникли. По-третє, масове переміщення населення на Захід і у великі міста посилює обидві попередні тенденції та додатково ускладнює відновлення постраждалих регіонів. Кожен із цих трьох викликів потребує окремого підходу єдиного рішення для всіх регіонів бути не може, а тому запропоновані заходи диференційовані за цілями, інструментами та строками реалізації залежно від групи регіонів, визначеної в таблиці 26.

Таблиця 26 – Пропозиції щодо вдосконалення державної регіональної політики України

№	Виявлена проблема	Авторська пропозиція	Очікуваний результат
1	2	3	4
1	Гіперконцентрація КІ у 4 регіонах (61,4%); індустріальні парки «Зроблено в Україні» розташовані переважно в економічно сильних регіонах. Регіони груп IV–V залишаються поза програмою через менш розвинену інфраструктуру	Запровадження «інвестиційного коефіцієнта вирівнювання» у програмі «Зроблено в Україні»: для підприємств в індустріальних парках, що відкриваються у регіонах з КІ/ос нижче 6 тис. грн, частка державного співфінансування інфраструктури збільшується з 1:5 до 1:3. Механізм не потребує нових законів лише зміни критеріїв відбору у постанові КМУ	Щонайменше 3 нові індустріальні парки у регіонах груп IV–V до 2028 р.; зниження CV KI до 165% як проміжний орієнтир
2	ДФРР у 2025 р. фінансує переважно відновлення існуючої інфраструктури. Нових виробничих потужностей у слаборозвинених регіонах програма не створює — інвестиційний розрив між групами регіонів продовжує зростати	Виокремлення окремого пулу «Конкурентний розвиток» у структурі ДФРР 2026 р. (≥ 400 млн грн): кошти спрямовуються виключно на нові виробничі потужності в регіонах груп III–IV, а не відновлення зруйнованого. Критерій відбору: проєкт створює нові робочі місця та не є заміщенням втраченого об'єкта	Щонайменше 20 нових виробничих проєктів у регіонах з низьким КІ; зменшення залежності від трансфертів у 5 регіонах групи III

Продовження таблиці 26

1	2	3	4
3	Житлові ваучери ВПО (з 01.12.2025) надаються лише переселенцям з ТОТ і без прив'язки до регіону придбання житла. Більшість ВПО купує житло знову у великих містах — демографічний дисбаланс між агломерацією та тилловими регіонами не зменшується	Запровадження «геонадбавки» до житлового ваучера: при придбанні житла у малих містах та сільських громадах груп III–IV розмір ваучера збільшується на 30% понад базові 10 млн грн. Паралельно — обов'язковий розділ «Вакансії для ВПО» у реєстрі ОТГ через портал «Дія» (нова функція, якої наразі немає)	Перерозподіл ≥ 300 тис. ВПО у регіони груп III–IV; зниження навантаження на ринок праці Київської агломерації на 10–15%
4	Феномен псевдодобробуту: Донецька — 2-ге місце за ЗП при падінні реалізації на 81,7%. Субвенції з держбюджету розподіляються переважно за показником чисельності населення та ЗП — що штучно завищує частку постраждалих регіонів і не відображає реального стану їх економіки	Включення «Індексу реальної економічної активності» (середнє з рангів ВРП/ос, КІ/ос та реалізація/ос — розроблено у табл. 22 та 24 цієї роботи) до методики розподілу освітньої та медичної субвенцій поряд із показником населення. Реалізується в межах чинного Бюджетного кодексу без нових законів — лише постановою КМУ	Об'єктивніший розподіл субвенцій; зменшення частки регіонів з ефектом псевдодобробуту у загальному обсязі трансфертів на $\geq 15\%$
5	Лише 75 із 1469 ОТГ мають проекти в DREAM. Причина — не брак фінансування, а брак кадрів для підготовки заявок. Жодної програми горизонтальної передачі знань між громадами не існує	Програма «DREAM-наставник»: кожна з 75 ОТГ, яка вже має досвід роботи з DREAM, отримує фінансування та завдання навчити 5 сусідніх малих громад підготовці проектних заявок. Горизонтальна передача знань без нових бюрократичних структур — на базі мережі APP. Програму не введено в жодному чинному документі	Охоплення ≥ 375 нових ОТГ системою DREAM до кінця 2026 р.; залучення ≥ 2 млрд грн додаткового фінансування через систему
6	Програма справедливої трансформації охоплює лише вугільні громади Донецької, Луганської та Дніпропетровської областей. Херсонська та Запорізька — з аналогічним або гіршим рівнем деіндустріалізації — під програму не підпадають	Розширення критеріїв Програми справедливої трансформації на всі регіони з падінням КІ понад 80% за 2019–2023 рр. Нова складова програми — «Реєстр пріоритетних виробничих площ»: перелік ділянок із готовою інфраструктурою для першочергового розміщення підприємств після деокупації. Реєстру наразі не існує — це повністю новий інструмент	Реєстр ≥ 50 підготовлених виробничих площ; збереження $\geq 25\%$ довоєнного трудового потенціалу постраждалих регіонів

Джерело: розроблено автором на основі результатів аналітичної частини дослідження.

Дані таблиці 26 систематизують шість взаємопов'язаних пропозицій, кожна з яких безпосередньо відповідає конкретній проблемі, встановленій у ході дослідження.

Перший напрям спрямований на подолання гіперконцентрації капітальних інвестицій. Програма «Зроблено в Україні» вже фінансує індустриальні парки, проте вони розташовані переважно в економічно сильних регіонах, де і без того є розвинена інфраструктура. Запропонований «інвестиційний коефіцієнт вирівнювання» змінює не саму програму, а принцип відбору: у регіонах із КІ/ос нижче 6 тис. грн. держава покриває більшу частку витрат на інфраструктуру парку зі співвідношення 1:5 до 1:3. Це єдина зміна, яка робить відкриття парків економічно привабливим саме там, де інвестицій найменше. Реалізація не потребує нових законів лише коригування постанови КМУ.

Другий напрям вирішує структурну ваду ДФРР: у 2025 р. фонд фінансує переважно відновлення зруйнованого, а не створення нового. Запропонований окремий пул «Конкурентний розвиток» обсягом щонайменше 400 млн. грн. виключає саму можливість спрямувати кошти на заміщення втраченого відбір проєктів передбачає обов'язкову умову: нові робочі місця та нова виробнича потужність, а не відновлена. Це змінює логіку фонду від реактивної до проактивної.

Третій напрям уточнює чинний механізм житлових ваучерів для ВПО. 3 грудня 2025 р. ваучери існують, але їх розмір однаковий незалежно від того, де людина купує житло у Києві чи в малому місті Рівненської області. Запропонована «геонадбавка» у розмірі 30% при переїзді до малих міст і сільських громад груп III–IV створює фінансовий стимул для розселення ВПО, якого наразі немає. Паралельно пропонується запровадити окремий розділ «Вакансії для ВПО» у системі «Дія» функція, відсутня у поточній версії порталу.

Четвертий напрям усуває методологічну хибу в розподілі державних субвенцій. Донецька область посідає 2-ге місце за рівнем ЗП, хоча реалізована продукція впала на 81,7% це означає, що чинна методика розподілу фактично перерозподіляє більше коштів туди, де виробнича економіка зруйнована, лише через формально вищу ЗП. Запропонований «Індекс реальної економічної активності», розроблений у таблицях 22 та 24 цієї роботи, поєднує три об'єктивні показники ВРП/ос, КІ/ос та реалізацію/ос і може бути включений до методики розподілу субвенцій постановою КМУ без змін до Бюджетного кодексу.

П'ятий напрям вирішує проблему низького охоплення DREAM не через створення нових структур, а через використання вже наявних. Серед 75 ОТГ, що мають досвід роботи з системою, є реальні фахівці, яких можна залучити до навчання сусідніх громад. Програма «DREAM-наставник» будується на принципі горизонтальної передачі знань: кожна досвідчена ОТГ навчає 5 малих сусідніх, що потенційно охоплює 375 нових громад без жодної нової

бюрократичної структури. Такої програми не існує в жодному чинному документі.

Шостий напрям розширює Програму справедливої трансформації, яка наразі охоплює лише вугільні громади. Херсонська область із падінням КІ на 91,8% та Запорізька з -64,2% фактично перебувають у гіршому становищі, ніж більшість вугільних регіонів, однак формально під програму не підпадають. Запропоноване розширення критеріїв на всі регіони з падінням КІ понад 80% за 2019–2023 рр. усуває цю нерівність. Нова складова «Реєстр пріоритетних виробничих площ» є повністю новим інструментом перелік ділянок із готовою інфраструктурою, що дозволить розпочати розміщення підприємств у перші місяці після деокупації, не витрачаючи час на пошук і підготовку майданчиків.

Усі шість запропонованих заходів є взаємопов'язаними і утворюють цілісну систему. Заходи першого і другого напрямів вирішують інвестиційний вимір нерівності де будуть вкладатися гроші. Третій напрям вирішує демографічний вимір де будуть жити і працювати люди. Четвертий методологічний вимір за якими критеріями держава розподіляє ресурси між регіонами. П'ятий інституційний вимір: чи здатні громади скористатися наявними інструментами. Шостий стратегічний вимір майбутнього: чи буде кому і де відновлювати зруйнований Схід після деокупації. Реалізація всіх шести напрямів одночасно, а не поодиночі, є необхідною умовою для того, щоб регіональна нерівність в Україні скорочувалась, а не поглиблювалась незалежно від того, коли і як завершиться збройний конфлікт.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено комплексне теоретико-методологічне та практичне дослідження стану та особливостей регіонального розвитку України в умовах повномасштабної збройної агресії. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку теоретичних узагальнень, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо вирішення виявлених проблем, що дозволяють зробити наступні висновки.

1. Здійснено комплексне дослідження теоретичних підходів до понять «регіон» та «регіональний розвиток». Встановлено, що обидва поняття не мають єдиного загальноприйнятого визначення у науковій літературі та нормативних документах. Щодо поняття «регіон» виявлено чотири основні підходи: територіальний (регіон як частина країни з природно-географічними ознаками), системний (регіон як цілісне господарство з органами управління), управлінський (регіон крізь призму відносин між центром і територіями) та адміністративно-правовий, закріплений Законом «Про засади державної регіональної політики» [1]. З 2024–2025 рр. в Україні активно впроваджується функціональний підхід до типологізації регіонів, за яким виділяються «території відновлення», «полюси зростання», «зони сталого розвитку» та «особливі умови» (постанова КМУ № 1493/2025). Щодо поняття «регіональний розвиток» встановлено, що вітчизняні та зарубіжні дослідники акцентують на різних аспектах: А. В. Кінщак на вдосконаленні структури регіону, Ю. І. Чорій на підвищенні якості життя як головному критерію розвитку, К. В. Мезенцев на просторовому характері процесу. Зарубіжні вчені Г. Мюрдаль та П. Кругман довели, що ринкові механізми не вирівнюють регіони, а посилюють концентрацію ресурсів у найрозвиненіших центрах. Після 2022 р. у науці сформувався безпековий підхід, який розглядає безпеку регіону як обов'язкову передумову будь-якого розвитку [9, 25].

2. Визначено, що для умов України найбільш прийнятним є комбінований підхід, який поєднує теорію полюсів зростання, концепцію ендогенного розвитку, підхід А. Сена щодо розширення можливостей людини та безпековий вимір. Жодна з класичних концепцій окремо не є самодостатньою для аналізу регіонального розвитку України в умовах війни: класики розміщення недооцінювали роль держави, теорія полюсів зростання ігнорувала безпековий вимір, ендогенний підхід вимагає розвиненої місцевої влади, якої в Україні ще бракує. На основі узагальнення підходів для цілей дослідження прийнято таке визначення: регіональний розвиток — це процес позитивних змін в економічній, соціальній та безпековій сферах регіону, що відбувається на основі використання власного потенціалу при підтримці держави і веде до підвищення якості життя населення [8, 9, 11, 29].

3. Досліджено нормативно-правову базу та інституційне забезпечення регіонального розвитку. Встановлено, що система охоплює конституційний, законодавчий, стратегічний, оперативний та міжнародний рівні. Центральним документом є ДСРР 2021-2027, оновлена у серпні 2024 р. (постанова КМУ № 940). Серед нових інструментів виявлено: цифрову екосистему DREAM, яка охопила 75 громад із 1309 проєктами на суму ~80 млрд грн; програму Ukraine Facility (50 млрд євро, не менше 20 % субнаціональним органам); ДФРР 3.0 (90 млрд грн на 2026–2028 рр.). Виявлено суттєву проблему: за оцінкою Єврокомісії у 2024 р., відповідність України стандартам ЄС за регіональною главою становить лише 2,5 бала із 5. Ключові недоліки: недостатня координація між рівнями управління та обмежена спроможність малих громад. Система DREAM охоплює лише 75 громад із 1 469, тобто 94,9 % ОТГ залишаються поза її межами [7, 15].

4. Здійснено комплексний аналіз соціально-економічного стану регіонів України у 2019–2023 рр. за п'ятьма ключовими показниками: ВРП на одну особу, середньомісячна заробітна плата, капітальні інвестиції, обсяг реалізованої продукції та зовнішньоторговельна активність. Встановлено, що регіональна нерівність мала системний характер ще до 2022 р. — коефіцієнт варіації ВРП на одну особу у 2019–2021 рр. становив 63,4–65,0%, що у 2–2,5 рази перевищує аналогічний показник країн ЄС-27 (25–35%). Після початку повномасштабного вторгнення нерівність різко загострилась: CV ВРП/ос зріс до 77,1% у 2023 р., CV капітальних інвестицій — до 182,2%, а відношення max/min по реалізації продукції на одну особу сягнуло 5 139 разів (2023 р.) проти 59,3 разів у 2019 р. Виявлено чотири принципово різні регіональні профілі: концентрація потенціалу у лідерів (Київ, Дніпропетровська, Київська, Львівська); «псевдодобробут» постраждалих (Донецька — 2-ге місце за ЗП при падінні реалізації на 81,7%); хронічна слабкість аграрної периферії (Чернівецька, Закарпатська, Тернопільська); господарський колапс окупованих зон (Луганська — ВРП/ос лише 433 грн у 2023 р.) [41, 47, 55].

5. Досліджено демографічну динаміку регіонів України. Встановлено, що за 2019–2023 рр. населення країни скоротилося на 762,7 тис. осіб (-1,82%), однак ця усереднена цифра приховує глибоко неоднорідну регіональну картину. У першому підперіоді (2019–2021 рр.) скорочення було поступовим (-504,1 тис. осіб) і зумовлювалось природним убуттям та трудовою еміграцією. Після 24 лютого 2022 р. відбулося демографічне потрясіння без аналогів в новітній історії: за оцінками МОМ, понад 10 млн осіб покинули домівки лише у перший місяць вторгнення, понад 6 млн громадян перебувають за кордоном у статусі тимчасового захисту, а в Україні зареєстровано 4,6 млн ВПО (дані Мінсоцполітики, лютий 2026 р.). Єдиним регіоном з позитивним демографічним балансом (2019–2023) виявилась Київська область (+0,17%), що є прямим наслідком концентрації ВПО навколо столичної агломерації. Розрив щільності

населення між м. Київ (3 516,9 осіб/км²) та Херсонською областю (35,1 осіб/км²) сягає майже 100 разів, що є індикатором принципово різних умов надання публічних послуг та потенціалу самостійного відновлення [5, 50, 51].

6. Проаналізовано інвестиційну та зовнішньоторговельну активність регіонів. Загальний обсяг капітальних інвестицій по Україні скоротився на 31,8% — з 580,0 млрд грн у 2019 р. до 395,5 млрд грн у 2023 р. Критичною точкою став 2022 р. (279,6 млрд грн — скорочення майже вдвічі). Луганська область скоротила КІ на 97,2%, Херсонська — на 91,8%, Донецька — на 83,3%, фактично вибувши з інвестиційного простору. Водночас чотири регіони-лідери у 2023 р. акумулювали 61,4% усіх КІ проти 54,2% у 2019 р. — тобто воєнний час не зупинив концентрацію капіталу, а прискорив її. У сфері зовнішньої торгівлі загальний експорт скоротився з 50,1 млрд дол. у 2019 р. до 37,6 млрд дол. у 2023 р. (-24,9%), тоді як імпорт зріс на 4,9%, що суттєво розширило від'ємне торговельне сальдо. Позитивну динаміку експорту продемонстрували Тернопільська (+70,9%), Рівненська (+49,1%), Волинська (+48,4%) та Львівська (+24,9%) завдяки переорієнтації логістики на західні коридори та релокаційному ефекту [43, 44, 52, 55].

7. Оцінено масштаби прямих збитків інфраструктурі. За даними KSE Institute, загальна сума прямих збитків зросла з 150,5 млрд дол. у червні 2023 р. до 169,8 млрд дол. у листопаді 2024 р. (приріст 8% за рік), а сукупні економічні втрати з урахуванням непрямих оцінюються у 543–600 млрд дол. Збитки розподілені вкрай нерівномірно: Донецька (38,6 млрд дол., 22,7%) і Харківська (32,2 млрд дол., 19,0%) разом акумулюють понад 40% загальноукраїнських збитків. П'ять найбільш постраждалих регіонів — Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька та Київська — акумулюють понад 67% загальної суми прямих збитків. Виявлено нелінійний вплив збитків на розвиток: Київська область, попри значні збитки (12,4 млрд дол.), демонструє позитивну інвестиційну динаміку (+6,6% КІ за 2019–2023 рр.) завдяки столичній функції та ефекту ВПО, що підтверджує визначальну роль безпекового статусу регіону [16].

8. Побудовано зведений рейтинг регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку методом суми рангів на основі п'яти показників (ВРП/ос, ЗП, КІ/ос, реалізація/ос, приріст ЗП 2019–2023). Виокремлено п'ять груп: I — лідери (м. Київ, Київська, Львівська, Полтавська); II — вище середнього (Дніпропетровська, Черкаська, Рівненська, Хмельницька); III — середні (9 регіонів); IV — нижче середнього (Кіровоградська, Сумська, Тернопільська, Івано-Франківська); V — відстаючі та постраждалі (Чернівецька, Луганська, Донецька, Херсонська, Закарпатська). Застосування лінійного прогнозування методом МНК дозволило встановити, що за умови збереження наявних тенденцій розрив між лідерами і постраждалими регіонами щороку зростатиме приблизно на 720 млрд грн, а до 2029 р. виробнича активність постраждалих наблизиться до

нуля (тренд $\hat{Y} = 2010,1 - 161,2 \cdot t$). Це є кількісним обґрунтуванням необхідності невідкладного державного втручання [47, 55].

9. На основі результатів аналізу розроблено матрицю авторських пропозицій щодо вдосконалення державної регіональної політики України, що охоплює шість взаємопов'язаних напрямів. Перший — запровадження «інвестиційного коефіцієнта вирівнювання» у програмі «Зроблено в Україні»: збільшення частки державного співфінансування інфраструктури індустриальних парків у регіонах з КІ/ос нижче 6 тис. грн зі співвідношення 1:5 до 1:3. Другий — виокремлення пулу «Конкурентний розвиток» (≥ 400 млн грн) у структурі ДФРР 2026 р. виключно для нових виробничих потужностей у регіонах груп III–IV. Третій — запровадження «геонадбавки» (+30%) до житлового ваучера ВПО при придбанні житла у малих містах і сільських громадах груп III–IV та створення розділу «Вакансії для ВПО» на порталі «Дія». Четвертий — включення авторського «Індексу реальної економічної активності» (середнє з рангів ВРП/ос, КІ/ос та реалізація/ос) до методики розподілу освітньої та медичної субвенцій постановою КМУ. П'ятий — програма «DREAM-наставник»: кожна з 75 ОТГ із досвідом роботи в DREAM навчає 5 сусідніх громад, що дозволить охопити ≥ 375 нових ОТГ без нових бюрократичних структур. Шостий — розширення критеріїв Програми справедливої трансформації на всі регіони з падінням КІ понад 80% та створення «Реєстру пріоритетних виробничих площ» (≥ 50 підготовлених ділянок) для розміщення підприємств після деокупації. Реалізація всіх шести напрямів одночасно є необхідною умовою для скорочення регіональної нерівності незалежно від строків завершення збройного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19> (дата звернення: 01.03.2026).
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: постанова КМУ від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п> (дата звернення: 01.03.2026).
3. Долішній М. І. Організаційне та наукове забезпечення реалізації регіональної політики в Україні. Вісник АЕН України. 2004. № 2. С. 3–7.
4. Державна служба статистики України. Чисельність наявного населення України : статистичні збірники за 2019–2022 роки. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.04.2026)
5. Кравець А. Ю., Астахов І. В. Регіональна політика України: проблеми та перспективи. Політичне життя. 2023. № 4. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.4.6>.
6. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. URL: <https://idss.org.ua> (дата звернення: 01.03.2026).
7. Маукорпс А., Пиндюк О. та ін. Регіональний розвиток після війни: план України, ДСРР та розділ 22 переговорів про вступ до ЄС. WIIW / Програма «U-LEAD з Європою», 2024. URL: <https://u-lead.org.ua/storage/admin/files/02df3f89209d01f17af7e036db284919.pdf>.
8. Кіншак А. В. Державна регіональна політика в Україні: термінологічна невизначеність. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=867>.
9. Антонюк М. Ю., Цвок Д. Р. Державна регіональна політика України: порівняльне дослідження суміжних понять та концептуальних положень її реалізації. Економіка та суспільство. 2025. № 77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-52>.
10. Сторонянська І. З. (наук. ред.) Смарт-спеціалізація регіонів України: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2022. 424 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20220006.pdf>.
11. Сен А. Розвиток як свобода / пер. з англ. А. Іщенко. Київ: Вид-во Жупанського, 2020. 504 с.
12. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Індекс регіонального людського розвитку. URL: <https://idss.org.ua/arhiv/regLudsRozv.html>.
13. Шульц С. Л. (наук. ред.) Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2018. 205 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180009.pdf>.

14. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Регіональна інноваційна система: досвід формування, проблеми, стратегічні орієнтири: монографія. Київ–Львів: ІРД НАН України, 2020. 540 с.
15. Міністерство розвитку громад та територій України. Офіційний сайт. URL: <https://mindev.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2026).
16. KSE Institute. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України: станом на листопад 2024 р. Київ, 2025. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf.
17. ІРД НАН України. Виклики економічного розвитку регіонів України: аналітична доповідь. Львів: ІРД НАН України, 2023. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/e20230002.pdf>.
18. Міжнародна організація з міграції (МОМ). Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні: Раунд 16. Квітень 2024. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf.
19. Проблема витрат на оплату житла у бюджетах внутрішньо переміщених осіб. Економіка, управління та адміністрування. 2025. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/356476>.
20. Чорій Ю. Регіональний розвиток: сутність та підходи до визначення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини». 2020. Вип. 29. С. 112–118.
21. Weber A. Über den Standort der Industrien. Tübingen: Mohr, 1909. 246 s.
22. Christaller W. Die zentralen Orte in Süddeutschland. Jena: Fischer, 1933. 331 s.
23. Marshall A. Principles of Economics. 8th ed. London: Macmillan, 1920. 731 p.
24. Myrdal G. Economic Theory and Under-Developed Regions. London: Duckworth, 1957. 167 p.
25. Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography. Journal of Political Economy. 1991. Vol. 99, No. 3. P. 483–499. DOI: <https://doi.org/10.1086/261763>.
26. Storper M., Scott A. J. The Wealth of Regions: Market Forces and Policy Imperatives in Local and Global Context. Futures. 1995. Vol. 27, No. 5. P. 505–526. DOI: [https://doi.org/10.1016/0016-3287\(95\)00017-J](https://doi.org/10.1016/0016-3287(95)00017-J).
27. Мезенцев К. В., Мезенцева Н. І., Підгрушний Г. П. Суспільно-географічні дослідження регіональних систем: навч. посіб. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2014. 128 с.
28. Пістун М. Д., Мельничук А. Л. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-географічний аспект: монографія. Київ: ВГЛ «Обрії», 2013. 176 с. URL: https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2021/06/pistun_2013.pdf.

29. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Нова регіональна політика ЄС: особливості реалізації в контексті сучасних викликів та ризиків. Соціально-економічні проблеми сучасної доби України. 2023. № 1(159). DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-1-1>.
30. Борщевський В. В., Чех М., Василиця О. Управління територіальними громадами в умовах інституційних трансформацій: навч. посіб. Львів: УКУ / ІРД НАН України, 2025. 75 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20250032.pdf>.
31. Захарченко В. І., Захарченко С. В. Реформа децентралізації в Україні як чинник та інституційний складник сталого розвитку територіальних громад. Український географічний журнал. 2024. № 1. С. 12–21. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.01.012>.
32. Рада Європи. Центр з мультирівневого управління. Концепція реформи місцевого самоврядування в Україні: аналітичний документ. Страсбург, 3 грудня 2024 р. URL: <https://rm.coe.int/cemg-pad-2024-6-ua-reform-concept-ukr-final/1680b2b51a>.
33. Кравців В. С., Жук П. В. Екологічне оподаткування в системі фінансового забезпечення регіональної екологічної політики в Україні. Регіональна економіка. 2025. № 1(115). С. 5–14. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2025-1-1>.
34. Романова Т. В. Теоретичні підходи до розуміння сутності поняття «регіон». Ефективна економіка. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1053>.
35. Тульчинська С. О. Підходи до визначення поняття «регіон» в сучасних умовах. Ефективна економіка. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1201>.
36. Забловська І. В., Рогозян Ю. С. Економіко-правовий аспект оцінки ефективності розвитку функціональних типів територій України. Економіка України. 2023. № 01(734). С. 44–60. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.01.044>.
37. Вознюк Г. В. Теоретичні підходи до розуміння сутності регіонального розвитку. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 34–43. URL: http://ird.gov.ua/re/re201503/re201503_034_VoznyakHV.pdf.
38. Наказ Держкомстату України «Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку» від 15.04.2003 № 114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0114202-03>.
39. Лібанова Е. М. (ред.) Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз: монографія. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. 328 с. URL: https://idss.org.ua/monografii/rozvitok_regioniv.pdf.
40. ВПО в Україні 2026 - найбільше переселенців у Харківській, Донецькій та Дніпропетровській областях. 2026. URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2026/03/25/infografika/suspilstvo/yakych-oblastyax-prozhyvaye-najbilshe-najmenshe-vnutrishnix-pereselencziv> (дата звернення: 07.04.2026)

41. Міністерство фінансів України. Виконання місцевих бюджетів України за 2022–2025 роки : прес-релізи. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/local-budgets> (дата звернення: 08.04.2026).

42. Національний банк України. Прямі іноземні інвестиції в Україну : статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 08.04.2026).

43. Міністерство економіки України. Прямі іноземні інвестиції в Україну у 2021–2022 роках : аналітична довідка. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2026).

44. Прямі іноземні інвестиції в Україну у 2024 році. Forbes Ukraine. 2025. URL: <https://forbes.ua> (дата звернення: 08.04.2026).

45. Чисельність наявного населення України : статистичні збірники за 2019–2022 роки. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/2021/> (дата звернення: 05.04.2026).

46. Info Sapiens. Ринок праці та зайнятість в Україні: оперативні дослідження 2022–2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/bezrobittya-v-ukrayini-suchasni-trendy-ta-osoblyvosti> (дата звернення: 05.04.2026).

47. Середньомісячна заробітна плата в Україні : оперативні дані. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/> (дата звернення: 10.04.2026).

48. Капітальні інвестиції в Україні за регіонами : статистичний збірник за 2021–2024 роки. URL: <https://data.gov.ua/dataset/b5b74954-eb45-4e0b-bdf0-273a881b636e/resource/85b0bf89-1021-4e07-bafc-f7b7c5125555> (дата звернення: 05.04.2026).

49. Міністерство фінансів України. Інформація про виконання місцевих бюджетів за 2025 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_zh_2025_rik (та аналогічні прес-релізи за 2022–2024 рр.) (дата звернення: 10.04.2026).

50. Всеукраїнська асоціація ОТГ. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: <https://hromady.org/en/analiz-miscevix-byudzhativ-za-2023-rik/> (дата звернення: 10.04.2026).

51. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 10.04.2026).

52. Міністерство економіки України. Інвестиційна діяльність в Україні за 2022 рік. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=b6d0940d-2443-41c4-82ec-86e6d2e56973> (дата звернення: 10.04.2026).

53. Іноземні інвестори вже повертаються? Як Україна отримала \$4,2 млрд у 2023 році. Mind.ua. URL: <https://mind.ua/publications/20271636> (дата звернення: 10.04.2026).

54. Eurostat. Regional economic statistics: GDP per capita by NUTS 2 regions. Luxembourg : European Commission, 2023.

55. Державна служба статистики України. Валовий регіональний продукт України : статистичний збірник за 2019–2021 роки. Київ : Держстат України, 2023. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.04.2026).